

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

Důsledky dětství stráveného v dětském domově na život jedince

Bakalářská práce

České Budějovice 2014

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Marta Franclová, Ph.D.

Vypracovala:

Zdeňka Ráčková

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

Zdeňka Ráčková

.....

PODĚKOVÁNÍ

Touto cestou bych ráda poděkovala PhDr. Martě Franclové, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, za vřelý přístup, cenné rady a připomínky. Dále bych chtěla poděkovat všem svým konzultantům za jejich pomoc.

Velké poděkování patří také respondentům, kteří se účastnili mého výzkumného šetření a byli ochotni podělit se o své životní zkušenosti. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat své rodině, která mi při psaní bakalářské práce byla velkou oporou.

Abstrakt

Cílem předkládané bakalářské práce je zjistit, jaké jsou důsledky dětství stráveného v dětském domově, a jak jsou lidé, kteří v dětském domově vyrůstali, spokojeni se svým současným životem.

Teoretická část bakalářské práce v jednotlivých kapitolách pojednává o tématech vztahujících se k problematice důsledků dětství stráveného v dětském domově a psychické deprivaci. Teoretická část je rozdělena do tří větších částí, kdy je první z nich věnována rodině, jejím funkcím, charakteristikám a vlivu na socializaci jedince. Dále jsou zde definovány dysfunkční a afunkční rodiny. Druhá část se zabývá ústavní péčí a dětským domovem internátního i rodinného typu, další kapitola porovnává ústavní výchovu s výchovou rodinnou. Poslední třetí část se zaměřuje především na psychickou deprivaci, její podmínky a zejména důsledky.

Praktická část se věnuje kvalitativnímu výzkumu, kterého se zúčastnilo pět respondentů, kteří své dětství strávili v dětském domově. Výzkum pomocí polostrukturovaných rozhovorů doplněných o metodu čáry života zjišťuje důsledky dětství stráveného v dětském domově a spokojenost respondentů se svým současným životem.

Klíčová slova: dětství, dětský domov, psychická deprivace, důsledky

The abstract

The goal of presenting bachelor work is find out the consequences of childhood spent in children's home and how much are the people from children's homes satisfied with their current lives.

The theoretical part of bachelor work deals with the topics which are connected with consequences that come from the childhood spent in children's home and mental deprivation. This part is divided into three bigger parts. First is about the family, the family's functions, the characteristics and the influence on socialization of the child. Then dysfunctional and afunctional families are defined. The second part is about the constitutional care and children's home – the boarding and the family type. The next part compares the constitutional education with the family education. The last part is focused on mental deprivation, its conditions and consequences.

The practical part contains the qualitative research. The respondents were five people who spent their childhood in children's home. The method of research is half-structured interview plus the method line of the life. The research tried to find out the consequences of childhood spent in children's home and the satisfaction the respondents with their current lives.

Key words: childhood, children's home, mental deprivation, consequences

Obsah

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1. Rodina	9
1.1 Charakteristiky a funkce rodiny	10
1.2 Rodina a její vliv na socializaci jedince	12
1.3 Dysfunkční a afunkční rodiny	13
2. Ústavní péče	16
2.1 Dětský domov internátního typu	18
2.2 Dětský domov rodinného typu	19
2.3 Ústavní výchova versus rodinná výchova	20
3. Psychická deprivace	21
3.1 Psychická subdeprivace.....	23
3.2 Základní psychické potřeby.....	23
3.3 Podmínky deprivace	24
3.3.1 Zevní podmínky deprivace: Úplná kolektivní péče	25
3.3.2 Vnitřní podmínky deprivace: Vývojové podmínky	26
3.3.3 Vnitřní podmínky deprivace: Rozdíly podle pohlaví.....	27
3.4 Důsledky psychické deprivace v dospělosti.....	29
PRAKTICKÁ ČÁST	33
4. Cíl práce a výzkumné otázky	33
4.1 Cíl práce	33
4.2 Výzkumné otázky.....	33
5. Popis zvoleného metodologického rámce a metod	34
5.1 Metoda výzkumu.....	34
5.2 Metoda sběru dat	34
5.3 Metoda výběru výzkumného souboru	35
6. Charakteristika výzkumného souboru	36
7. Metoda zpracování a analýzy kvalitativních dat	37
8. Deskripce.....	38

8.1 Oblast životní spokojenosti	38
8.2 Oblast vztahující se k dětskému domovu	41
8.3 Oblast související se vzděláním a budoucím profesním uplatněním	47
8.4 Vztahová oblast	49
9. Výsledky – zodpovězení výzkumných otázek	57
10. Diskuse	61
11. ZÁVĚR	63
13. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	64
14. PŘÍLOHY	66

ÚVOD

Téma předkládané bakalářské práce jsem si vybrala z toho důvodu, že mi je dětský domov blízký. Již několik let děti z dětského domova navštěvuji a účastním se různých akcí, které pro tyto děti spolu s několika známými pořádám.

Během těchto akcí mi děti z dětského domova nepřišly nijak odlišné od ostatních dětí, natož aby jevíly známky psychické deprivace plynoucí z ústavní výchovy. Až kniha prof. Matějčka a Langmaiera *Psychická deprivace v dětství* mi ukázala, že psychická deprivace má mnoho podob a nemusí být natolik zjevná, jak jsem se dříve domnívala. Každý jedinec se s citovým strádáním vypořádává po svém a navenek na sobě nemusí nechat nic znát. Nejvíce jsem si tento fakt mohla ověřit díky praxi v rámci studiu na vysoké škole. Právě praxe mi umožnila s těmito dětmi strávit více času, lépe je poznat a zažívat s nimi aktivity, které jsou pro ně typické. V tu chvíli mi došlo, že i za veselým smíchem se může skrývat zraněné srdce, které jen tak někdo „neopraví”.

Rodina je pro většinu z nás takovou samozřejmostí, že si mnohdy uvědomíme, co pro nás znamená, až když ji ztratíme. Jak ale dokáží žít lidé, kteří tuto samozřejmost neznají a byli nuceni vyrůstat v dětském domově? Někteří z nich své rodiče nemají nebo se musí vypořádat s vědomím, že se jich rodiče sami zřekli a nechtěli je vychovávat, natož jim dát onu potřebnou lásku a jistotu, která představuje pevný základ pro další vztahy.

Podobných otázek je spousta, a jelikož jsem alespoň na některé z nich chtěla znát odpověď, využila jsem k tomu svou bakalářskou práci a položila tyto otázky lidem, kterých se tato problematika dotýká.

Cílem mé bakalářské práce je zjistit, jaké jsou důsledky dětství stráveného v dětském domově a jak jsou lidé, kteří v dětském domově vyrůstali spokojeni se svým současným životem.

Teoretická část

1. Rodina

Poměrně rozsáhlý úsek teoretické části jsem se rozhodla věnovat rodině, jelikož hraje v životě jedince nezastupitelnou roli. Ať už v rodině člověk vyrůstá celý život, nebo strávil dětství právě v dětském domově, je to právě rodina, která má na něj neustále velký vliv – ať už v dobrém, či špatném. Nejprve se pokusím vymezit samotný pojem rodina, dále její charakteristiky a základní funkce, které by měla splňovat.

„Rodinu lze z hlediska jejího fungování pojmut jako strukturovaný celek (systém), jehož smyslem, účelem i náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí” (Plaňava, 2000, 73). Dle Vágnerové je rodina: *„nejvýznamnější sociální skupinou, která zásadním způsobem ovlivňuje psychický vývoj dítěte. Všichni členové rodiny jsou ve vzájemné interakci, vzájemně se ovlivňují a přizpůsobují, často neuvědoměle”* (Vágnerová, 2012, 17).

Rodina má pro každého z nás nenahraditelný význam, neboť v ní prožíváme velkou část života a vztahujeme se k ní (Ševčík & Špatenková, 2011). Také by měla dítěti poskytovat jistotu, bezpečí a citové zázemí. Ve velké míře rodina dítě ovlivňuje v jeho otevřenosti, důvěřivosti a postojích ke světu. Dále rozvíjí schopnosti dítěte i jeho sebedůvěru, která je důležitá pro jeho uplatnění ve společnosti (Vágnerová, 2012).

Zdrojem zkušeností jsou pro dětskou osobnost a její rozvoj pozitivní vztahy mezi členy rodiny – dítě pociťuje bezpečí. Naopak u negativních vztahů dítě pociťuje nejistotu, která souvisí s koncentrací na sebe. Jakýmsi potvrzením jistoty rodinného zázemí je sdílení nejrůznějších událostí, rituálů a každodenního života, což rodinu stmeluje, neboť se jedná o společné zážitky a utváření rodinné historie. Pokud dítě ví, že mu jsou jeho rodiče vždy nablízku, a že se na ně může kdykoli spolehnout, pak pociťuje jistotu, kterou považuje za neměnnou (Vágnerová, 2012).

1.1 Charakteristiky a funkce rodiny

„Rodinné vztahy jsou charakteristické intimitou, citovými vazbami mezi jednotlivými členy, vzájemnou soudržností a přesně vymezenými rolemi, včetně jejich hierarchizace” (Vágnerová, 2005, 312). Z toho za základní charakteristiky rodiny považuje Vágnerová zejména její *stabilitu, soudružnost, adaptabilitu*, ale také *stupeň integrovanosti do širšího společenství*. Právě tyto charakteristiky mají mnohdy větší důležitost než materiální a vzdělanostní úroveň rodiny. Pokud rodina nenaplnuje žádoucí charakteristiky, nemůže se stát zdrojem jistoty a bezpečí, naopak může dojít k blokování rozvoje samostatnosti a sebedůvěry dítěte (Vágnerová, 2012). Také Helus ve svém díle vymezuje základní charakteristiky současné rodiny, které si jsou blízko. Je jich celkem pět (Helus, 2007):

1. *Nukleární* (jádrová) – rodina má jakési své nitro (jádro), které se sestává z několika málo lidí, kteří sdílí intimní život.
2. *Manželská* – zmíněné nitro tvoří partnerská nebo manželská dvojice, která je zároveň matkou a otcem pečujícími o své děti, nebo o děti přisvojené atp.
3. *Dvougenerační* – rodinu tvoří dvě generace: otce, matky a dětí.
4. *Intimně vztahová* – vyznačuje se pospolitostí osob, jež jsou nitrem rodiny. Navzájem si jsou citovou oporou, spojují je city lásky, schopnost vcítění se do druhého a starosti vzniklé společnými problémy.
5. *Privátní individualizace* – ta značí vymanění se z tradic, různých zvyků a předurčeností např. v profesní oblasti, které člověka svazují. Díky tomu má jedinec možnost nést zodpovědnost za svá rozhodnutí, čímž se projevuje ona individualizace.

Zdravý vývoj dítěte a jeho úspěšnou socializaci ovlivňuje realizace základních funkcí rodiny (Helus, 2007). Sobotková se domnívá, že funkčnost rodiny je mnohdy posuzována chybně, neboť neúplné rodiny bývají ztotožňovány s rodinami nefunkčními. To vede k omylu, protože i neúplná rodina může fungovat lépe, než rodina úplná (Sobotková in Ševčík & Špatenková a kol., 2011). Funkce rodiny jsou různé, některé se vztahují jen k určitému věku, ovšem pokud je jejich realizace kvalitní, ovlivní tak následující vývoj. Naopak další funkce rodiny jsou trvale platné, ale postupně mění svou skutečnou podobu, pokud

jedinec postupně dosahuje vyšších vývojových stádií. Všechny funkce dohromady tvoří podobu funkční rodiny, Helus jich vyčlenil deset (Helus, 2007):

1. První funkcí rodiny je *uspokojování základních potřeb* dítěte v raných etapách jeho života. Jedná se o potřeby biopsychické, kam řadíme jídlo, pití, pohyb atd. Spadá sem i potřeba bezpečí, lásky, potřebného množství a intenzity stimulů. Dítě si na takové prostředí lehce zvykne a cítí se v něm být doma.
2. Právě potřebu domova a potřebu „svého“ člověka, se kterým se dítě identifikuje, uspokojuje další funkce rodiny, nazývaná jako *potřeba organické příslušnosti dítěte*, kdy se dítě důvěřivě vkládá do péče rodičů a do celého rodinného dění. Tahle důvěřivost bez obav dává základ bazální životní jistotě, která pro dítě představuje povědomí, že patří do mezilidských vztahů, které jsou spolehlivé a láskyplné.
3. Třetí funkce rodiny dítěti *poskytuje tzv. akční prostor*, což je prostor pro jeho aktivní projev, seberealizaci a součinnost s druhými. Akční prostor rodina dítěti zajišťuje již od jeho nejútlejšího věku.
4. Čtvrtá funkce: *dítě je rodinou uváděno do vztahu k věcem rodinného vybavení*. Jedná se o různá zařízení, přístroje, předměty, které se dítě učí chápat jako hodnoty, které mají pro členy rodiny význam, a proto je nutné tyto předměty udržovat v pořádku a používat je podle určených pravidel. Vztah dítěte a dospívajícího k hmotnému světu se utváří díky mnoha příležitostem pozorovat ostatní při zacházení s předměty, při jejich koupi, opravě atd. Dítěti jsou také vyčleňovány osobní věci.
5. Pátou funkcí rodiny je, že *vymezuje počáteční prožitek sebe sama jako dívky či chlapce*. Jsou tomu nápomocny především vzory matky a otce, případně babičky, dědečka a sourozenců.
6. Rodina dítěti *zprostředkovává působící příklady a vzory*, což je její další funkcí.
7. Sedmou funkcí rodiny Helus míní, že si dítě pomocí rodiny uvědomuje své povinnosti a zodpovědnosti, které spolu s ohleduplností a úctou vnímá jako samozřejmost.

8. *Poskytnutí mezigeneračních vztahů* je osmou funkcí, která se vyznačuje tím, že rodina dítěti zprostředkovává krom vztahu s rodiči také vztahy s prarodiči, sourozenci a dalšími příbuznými.
9. Díky výše zmíněných vztahům dítě získává *představu o širším okolí a světě*.
10. Zejména v období nezdarů je důležitá poslední funkce rodiny, která dítěti poskytuje vědomí, že rodina je pro něj *jakýmsi útočištěm v období bezradných životních situací a prostředím, kde se mu dostane rady a pomoci*.

1.2 Rodina a její vliv na socializaci jedince

Rodina je klíčovým socializačním činitelem v životě jedince, který ovlivňuje i samotný vývoj osobnosti. Nyní vysvětlím samotnou socializaci, kterou následně zařadím do souvislosti s rodinou, ve vztahu k jedinci, jakožto objektu působení socializačních činitelů.

„Termínem socializace označujeme proces utváření a vývoje osobnosti působením sociálních vlivů a jejích vlastních aktivit, kterými na tyto sociální vlivy odpovídá: vyrovnává se s nimi, podléhá jim či je tvořivě zvládá” (Helus, 2004, 172). Vágnerová socializaci označuje jako proces, ve kterém dochází k rozvíjení zkušeností, které jsou podmíněny společností. Tento proces se v rámci interakce s jinými lidmi, kteří dítěti poskytují zkušenosti, odehrává v sociálním kontextu (Vágnerová, 2012). Šulová se domnívá, že: *„v procesu socializace dochází k formování současně sebe sama jako samostatné osobnosti a současně sebe jako představitele společnosti a nositele její kultury”* (Šulová, 2004, 122).

Za důležitý socializační činitel je považována právě rodina, která ovlivňuje vývoj všech svých členů. Všechny různé modifikace jejího prostředí, jako je původní rodina, širší rodina, dysfunkční rodina a další, ovlivňují a formují osobnost jedince (Šulová, 2004). Vágnerová tvrdí, že rodina sice prezentuje danou společnost a její sociokulturní tradice, ale také se každá rodina vyznačuje určitými specifiky, *„...a protože je jedinečnou individualitou i každé dítě, bude mít jeho socializace v tomto prostředí individuálně specifický průběh”* (Vágnerová, 2005,

278). Rodina a rodinné společenství jsou jakýmsi pojítkem mezi jedincem a společností. Dle Kovaříka rodina představuje jakousi hráz, která brání společnosti, aby osobnost pohltila na jedné straně, a na straně druhé zabraňuje, aby se jedinec od společnosti odtrhl. Díky rodině si tedy můžeme uchovat svou osobnost, aniž bychom žili jen sami pro sebe (Kovařík a kol., 2004).

Rodina jedinci zprostředkovává určité modely chování a identifikační vzory. Mimo to jedince seznamuje s chováním, které je typické pro mužskou a ženskou roli, učí ho žádoucím reakcím v interakčním procesu a dává mu možnost ověřování svých nabytých dovedností. Rodina reguluje jedincovo chování a seznamuje ho se společensky žádoucími normami. Postoje k celkové společnosti, k lidem, kteří nám jsou nejbližší a postoje k sobě samému se utvářejí právě díky rodinnému působení (Odehnal, 1981 in Šulová, 2004). Cílem tohoto pojetí socializace je jedinec, který je integrovaný a rozumí společnosti, jejíž je součástí. Z této společnosti nejen čerpá, ale je jí zároveň přínosem a obohacuje ji svou existencí (Šulová, 2004).

Jiný pohled na socializační proces nám dává osamostatňování se jedince od celku. Jedná se o proces, ve kterém se z jedince plně socializovaného stává jedinec osamostatněný. Tento proces probíhá postupně, jelikož novorozenec či kojeneček je na společnost plně odkázán. Než tedy jedinec dospěje do fáze, ve které vidí společnost filozofickým přesahem, ve které vnímá nejen sám sebe, ale i své okolí a svůj život, ve které rozumí sám sobě, musí se nejprve vyprostit ze závislosti na matce a širší rodině, která je mu podporou. Skrze školní instituce poznává okolní svět a vyvazuje se z vazby na rodinu, v období dospívání se zvyšuje jeho potřeba být společností přijatý a uznávaný, a postupně se takto dostane do fáze, kdy se projeví jeho schopnost být sám sebou se vším, co k tomu náleží (Šulová, 2004).

1.3 Dysfunkční a afunkční rodiny

Je evidentní, že všechny rodiny výše zmíněné charakteristiky a funkce nenaplnují, v takovém případě hovoříme o dysfunkčních a afunkčních rodinách,

kteře mohou vážně ohrožovat vývoj dítěte. Právě z dysfunkčních či afunkčních rodin pochází drtivá většina dětí, které následně vyrůstají v dětských domovech.

„Dysfunkce rodiny je narušená schopnost rodiny zabezpečovat některou z jejích základních rolí, zejména ve vztahu k dítěti neschopnost zajišťovat jeho základní potřeby” (Hartl & Hartlová, 2004). Ovšem i v rodině se skromnými ekonomickými podmínkami mohou být vztahy pevné a nenarušené, i když je bohužel pravdou, že velká ekonomická krize ve většině případů způsobuje životní nespokojenost. Ta později vede k denním konfliktům, až k agresivitě, což má na dítě neblahý vliv, neboť je vtahováno do rodinných hádek a žije v napětí (Dunovský & Dytrych & Matějček a kol., 1995).

Plaňava se domnívá, že se v současnosti na dysfunkční rodinný systém pohlíží obecněji, že se jedná o rodinu, ve které jeden nebo více členů vykazuje známky maladaptivního, nezdravého chování (Plaňava, 2000). Naopak Kraus tvrdí, že rodina své funkce neplní dostatečně v důsledku vysokých a stále vzrůstajících nároků a požadavků dnešní společnosti (Kraus, 2008). Funkčnost rodiny může být narušena jak dočasně, tak i trvale. V případě dočasného narušení se většinou jedná o problémy, které souvisí s vývojem celé rodiny, jednotlivých členů rodiny a krizemi, se kterými se rodina v daném období potýká a jak těmto krizím čelí. V případě trvalejšího narušení funkčnosti se jedná o rodinu dysfunkční či afunkční, která pro dítě může být až zdrojem ohrožení (Helus, 2007).

Dysfunkční rodinou míníme rodinu, jejíž funkce jsou narušeny vážně a dlouhodobě. Jelikož taková rodina nedokáže situaci zvládnout, je dítě vážně ohroženo a je nutno, aby zasáhly vnější instituce. Mnohdy ale rodina učiněná opatření nechápe a navrženými radami se sama nedokáže řídit. Příkladem dysfunkční rodiny je např. rodina zatížená alkoholismem, rodina, jejíž příjem je podprůměrný, rodina, kde se objevují psychické či jiné poruchy atd. (Helus, 2007). Dysfunkční rodiny se vyznačují např. tím, že své problémy popírají nebo je vůbec neřeší, jednotliví členové se vzájemně obviňují, potlačují osobní identitu na úkor identity rodinné, a chybí mezi nimi jasné hranice. Celkově má rodina nejasná pravidla, kompetence i nejasnou komunikaci (Plaňava, 2000).

Afunkční rodina je podle Matějčka taková rodina, která dítě přímo ohrožuje a neplní vůči dítěti své základní funkce. Mezi afunkční rodiny řadíme zejména ty,

kde jsou přítomny nejružnější patologické projevy, a kde se z nezájmu o dítě stane dokonce nenávistný postoj vůči němu. Jedná se o takové případy, kde je naděje na nápravu mizivá, ne-li nemožná. Řešení je tedy nutno hledat mimo tuhle rodinu, což se děje rozhodnutím soudu, který rodiče zbaví rodičovských práv a dítě je následně umístěno do dětského domova nebo do některého zařízení náhradní rodinné péče (Matějček, 1992 in Helus, 2007).

2. Ústavní péče

Další větší úsek teoretické části věnuji ústavní péči, protože její znaky jsou důležité především k lepšímu porozumění dané problematice, která je pro mou práci stěžejní. Ústavní péče je nadřazená dětským domovům, jejichž základní dva typy následně blíže rozvedu. Pro lepší orientaci v následujících kapitolách nejprve vymezím pojem náhradní péče, ústav a jeho funkce.

Pro děti, o které se jejich rodiče nemohou z vážných důvodů starat (např. úmrtí, nemoc, výkon trestu odnětí svobody, někteří rodiče se o dítě nestarají, protože nechtějí), je určena náhradní péče. Mezi nejvhodnější způsoby náhradní výchovy rodinného rázu patří osvojení a pěstounská péče. Pokud není náhradní péče rodinného rázu pro vývoj dítěte účelná nebo možná, je nutno přistoupit k náhradní ústavní výchově ve školských zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy (Vocilka, 1999).

Matoušek popisuje ústav takto: „*ústav je do jisté míry světem pro sebe, ostrovem soběstačného řádu, v němž je život omezenější a předvídatelnější než v okolním sociálním prostředí*” (Matoušek, 1995, 19).

Profesionální zaměstnanci ústavu pečují o určitým způsobem handicapované lidi. Tuhle skupinu lidí či obyvatele ústavu nazýváme klienty. Klienti se touží stát individuálními subjekty, ovšem zaměstnanci je vnímají jen jako objekty své práce. Právě tato odlišná očekávání a postoje zaměstnanců a klientů představují základní problém ústavní péče. Je jasné, že zaměstnanci ústav vnímají pouze jako zaměstnání, kdežto pro klienty ústav představuje dočasnou, v některých případech dokonce trvalou náhradu domova (Matoušek, 1995).

Ústavní péče má tři hlavní funkce (Matoušek, 1995):

1. *Péče a podpora.* Touto funkcí se vyznačují především zařízení, která mají nahradit dysfunkční či chybějící rodinu. Patří sem zejména kojenecké ústavy a **dětské domovy**, dále ústavy pro svobodné matky, domovy důchodců atd. Ve všech zmíněných zařízeních je klientům poskytována nejen péče, ale také zázemí. Právě bez poskytnutí péče a chybějícího zázemí by klienti měli nízkou kvalitu života a mnohdy by ani nepřežili v běžných podmínkách.

2. *Výchova, léčba a resocializace.* Tato funkce usiluje o změnu původního stavu svých klientů a je typická pro rehabilitační ústavy, nemocnice, zařízení pro rizikovou mládež apod.
3. *Omezení, represe, vyloučení.* Patří sem věznice, psychiatrická zařízení, kde je pobyt nedobrovolný apod. Bez těchto zařízení by společnost ohrožovaly kriminální osoby, lidé, kteří trpí akutní psychózou atd.

Pravidla vnitřního chodu ústavu mohou být pro nezávislého pozorovatele nejednoznačná. Převahu mocenského charakteru zde má vždy personál, ovšem klienti jako jsou děti, mladiství, staří a velmi nemocní či mentálně handicapovaní, jsou v pokušení jejich převahy zneužít. Pokud si klient na něco stěžuje, může se tato stížnost obrátit proti němu, neboť dění v ústavu je pod dozorem personálu, který může klientovi udělit sankci, pro kterou se vždy nějaká záminka najde (Matoušek, 1995).

I když tomu tak vždy není, ústavní péče je považována za dočasnou. V ústavní péči chybí především vzájemné sdílení. I kdyby si vychovatelé utvořili k dětem, které jim byly svěřeny, osobní vztah, tak se ve většině případů nestanou součástí jejich života, navíc má každý vychovatel svůj vlastní život odehrávající se mimo ústav. Vychovatelé jsou profesionální a citově neutrální, což značí snahu chovat se ke všem dětem stejně. Mezi vychovateli a dětmi se neutvoří hlubší vztahy, neboť mazlení a tělesné doteky jsou považovány za nepřijatelné. Dále je zde skutečnost, že se dítě a jeho vychovatel v určité době rozejdou, tudíž jejich budoucnost není společná. V angažovanosti, co se týče osudu svěřeného dítěte, je vychovatel limitován, a jako profesionál si nemůže dovolit vnímat a prožívat tyto vztahy příliš osobně (Vágnerová, 2012).

Konformita – typická pro život v ústavu je oplacena základními materiálními potřebami. Z toho vyplývá, že jedinec přizpůsobený podmínkám ústavním nebude umět žít ve společenství rodinném (Vágnerová, 2012).

2.1 Dětský domov internátního typu

Pro lepší orientaci v základních dvou typech dětských domovů nejprve definuji samotný pojem dětský domov a k němu náležící pojmy a charakteristiky.

„Děti a mládež, jejichž mravní výchova a psychosomatický vývoj je ohrožen, jsou na základě soudního rozhodnutí o ústavní výchově nebo na základě dohody se zákonnými zástupci umísťovány do školských zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy” (Vocilka, 1999, 9).

Pro výkon ústavní výchovy je určen dětský domov, který je státním školským výchovným zařízením (výjimkou jsou soukromé dětské domovy) a zajišťuje péči výchovnou, sociální a hmotnou. Jsou základní dva typy dětských domovů: internátní a rodinný (Vocilka, 1999).

Dětský domov internátního typu je určen ke krátkodobému pobytu, čímž se rozumí doba do 2 let. Výchovná skupina tvoří základní organizační útvar kolektivu dětí i mládeže. Může být jak heterogenní, tak homogenní, co se věku a pohlaví týče. Jsou do ní zařazovány i zdravotně oslabené děti, kterým je poskytován zvláštní režim, jehož úkolem je zmírňovat následky vzniklé zdravotním postižením. Počet dětí ve skupině závisí na podmínkách a typu dětského domova, zpravidla se však pohybuje od 8 do 15 dětí. Na jeden dětský domov internátního typu připadají nejméně tři výchovné skupiny, nejvíce pak šest výchovných skupin (Vocilka, 1999).

Výsostné postavení v oblasti výchovy zaujímá v dětském domově vychovatel. Ten má za úkol rozvíjet osobnost dítěte a vytvořit empatii a blízký vztah, který by alespoň zmírnil důsledky plynoucí z nevhodné rodinné výchovy (Vocilka, 1999).

Dětské domovy internátního typu se rodinnému prostředí vzdalují nejvíce, k čemuž přispívá především prostředí, režim a způsob výchovy, který se podobá běžnému internátu. Děti z běžných internátů se vracejí zpět za svými rodiči, kdežto děti vyrůstající v dětských domovech internátního typu se bohužel ve většině případů nemají kam a ke komu vrátit. To má za následek, že se předpokládaný dvouletý pobyt prodlouží na řadu let (Vocilka, 1999).

2.2 Dětský domov rodinného typu

Klasické dětské domovy internátního typu se začaly postupně přestavovat na dětské domovy, které jsou upraveny bytově. Zvrat nastal zejména z toho důvodu, že se dětský domov rodinného typu přibližuje rodině mnohem více než předchozí typ domova a byl shledán jako vhodnější.

Jakýsi přechod mezi rodinou a klasickým dětským domovem představuje dětský domov upravený bytově. I když se těžiště blíží spíše k „ústavnímu“ prostředí, tak po organizační a administrativní stránce se jedná o dětský domov, který má své profesionální vychovatele, kteří nepřebírají úlohu rodičů a nejsou ani přestouny (Langmeier & Matějček, 2011). Dětský domov rodinného typu je určen k dlouhodobému pobytu (Vocilka, 1999). Je rozdělen do několika dětských skupin - „rodinek“, které jsou různorodé, co se pohlaví a věku dětí a mládeže týče (Langmeier & Matějček, 2011). Každá rodinka, či rodinná buňka má osm až deset členů – sourozenci se řadí do jedné rodinné buňky. Jeden dětský domov rodinného typu se sestává nejméně ze dvou a nejvíce z deseti rodinných buněk (Vocilka, 1999). Každá skupina bydlí ve své bytové jednotce uvnitř ústavu a má trvale své dva nebo tři vychovatele. Zvyšuje se tedy možnost jednoty jak ve výchovném působení, tak v prostředí. Právě prostředí se díky organizačních schopností a vkusu mnohých ředitelů a ředitelek dětských domovů přibližuje útulnému domovu (Langmeier & Matějček, 2011).

Ze starého Waisenhausu v Mnichově zřídil dr. Mehringer první ústav tohoto typu. U nás to byl J. Kučera, který nezávisle na cizím prostředí přeměnil na bytové jednotky dětský domov v Kašperských Horách. Později se v tomto duchu začaly přestavovat další domovy, dokonce i některé internátní zvláštní školy (Langmeier & Matějček, 2011).

2.3 Ústavní výchova versus rodinná výchova

Právě tuto kapitolu shledávám jako stěžejní, neboť v ní zdůrazňuji základní odlišnosti v sociálních zkušenostech jak u dětí vyrůstajících v rodině, tak u dětí vyrůstajících v dětském domově. Těchto odlišností je celá řada, pokusím se tedy vymezit zejména ty nejzásadnější.

První odlišností, která je významná, je fakt, že *rodina je místem vztahů na celý život*. Tyto citové vztahy jsou tedy hluboké a trvalé. Ústavní děti tyto podmínky nemají, neboť vychovatelé mají své vlastní rodiny, navíc nesou odpovědnost za mnoho dětí, které přicházejí, odcházejí a v období dospělosti se sem již nevracejí (Kovařík a kol., 2004).

Druhým rozdílem mezi rodinou a ústavem je okolnost, že v *dobré rodině je dítě bezpodmínečně přijato a akceptováno, bez ohledu na jeho výkony či „zásluhy“* (Kovařík a kol., 2004).

Třetí odlišností mezi osobní, rodinnou výchovou a výchovou neosobní, ústavní je ta, že *rodina je jakýmsi společenstvím v čase, prostoru a prožitcích*. Je zde propojeno a zároveň respektováno soukromí jednotlivých lidí a osobní problémy, starosti či naopak radosti a nadšení jednoho se týkají všech. Významnou roli má také sdílení společných zážitků, plánování, řešení konfliktů a krizí, neboť jsou nenahraditelnou školou v životě jedince, která ústavním dětem v převážné míře chybí (Kovařík a kol., 2004). Ovšem rodiny, které užívají pouze vychovatelské technologie a opomíjejí princip soužití a sdílení, přestávají být pro dítě rodinou a naopak se blíží výchovnému ústavu (Matějček, 1992).

Čtvrtou odlišností jsou *odlišné možnosti k setkávání s nejrůznějšími sociálními vzory a modely*. Dítě v ústavu ve svém vychovateli povětšinou potkává a poznává model či vzor profesionálního vychovatele ve vztahu k sobě samém. Kdežto dítě v rodině má možnost krom nejužších členů rodiny poznávat ostatní své lidi, jako jsou příbuzní, přátelé. Má možnost poznávat jejich myšlenky, nápady, záliby a chování. Vidí, jak zvládají své role a funkce (Kovařík a kol., 2004).

Pátou odlišností je *naprogramovanost ústavní výchovy v tom smyslu, že užívá mechanismů odměn a trestů a kontroly zvenčí*. Naopak rodina se váže na situaci a

jedinečnost dítěte a jeho vychovávajících. Užívá výchovy vzájemné, oboustranné a interakční, oproti tomu ústav užívá výchovy jednostranné, která směřuje pouze od vychovatele k dítěti, z čehož vyplývá, že v rodině je mnohem více vzájemnosti, než v prostředí ústavním. V rodinném výchovném repertoáru se také uplatňuje odpuštění bez odčinění a častější odměňování snahy (Kovařík a kol., 2004). Tento výchovný repertoár trefně vystihuje prof. Matějček: „v rodině se dávají odměny bez zásluhy a odpouští se bez odčinění” (Matějček, 1992, 33).

Šestou odlišností je, že *v rodině se klade důraz na vnitřní kontrolu, rozvoj vnitřních zábran a zvnitřněného spolu-vědomí či svědomí, které dítěti umožňuje rozeznávat, co je dobré a co špatné*. Jedná se tedy o kontrolu na dálku, která překračuje daný čas a prostor (např. „co by tomu řekla maminka”). Naopak ústav klade důraz na kontrolu vnější, což znamená, že děti poslouchají a dodržují nastavený řád spíše jen v přítomnosti vychovatele, proto nebývají sociální selhání dětí z ústavů výjimkou (Kovařík a kol., 2004).

Sedmou odlišností jsou *rozdíly v životních zkušenostech* – jiné získají děti vyrůstající v rodinách a jiných zase nabydou děti vyrůstající v dětském domově. Dítě z dětského domova nebude umět nést zodpovědnost za svůj život, natož za někoho jiného. Bude předpokládat, že se o něj někdo postará, jak bylo zvyklé z dětského domova, nebude schopno řešit nové situace a přizpůsobení se podmínkám, které jsou proměnlivé, pro něj bude obtížné (Vágnerová, 2012).

3. Psychická deprivace

Poslední velkou kapitolou teoretické části je psychická deprivace, neboť se domnívám, že úzce souvisí s problematikou, kterou se zabývám, a že se s ní v důsledku dětství stráveného v dětském domově, mí respondenti setkali. Proto nejprve vysvětlím pojem psychická deprivace a zmíním termíny, které s ní úzce souvisí.

„Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu” (Langmeier & Matějček, 2011, 26).

Psychická deprivace značí ztrátu z nedostatečného uspokojení duševních potřeb. V některých případech je také označována jako psychické hladovění či psychická karence. Je všeobecně známo, že každé dítě potřebuje ke svému zdravému vývoji lásku a citovou vřelost. Pokud se dítěti dostává potřebného množství citové vřelosti a podpory, vynahradí se tím i nedostatek hraček, smyslových podnětů, výchovy a vzdělání (Langmeier, Matějček, 2011).

V souvislosti s psychickou deprivací se užívají následující termíny:

- Deprivační situace = situace, ve které se dítěti nedostává možnosti k uspokojení psychických potřeb. V jedné „deprivační situaci“ se různé děti budou chovat různě. Vzhledem k tomu, že si do téže situace vnáší různé předpoklady, které se týkají jejich psychické konstituce a dosavadního vývoje jejich osobnosti, odnesou si i různé následky.
- Izolace je z hlediska odpoutání dítěte od rodiny, od dětské skupiny a od podnětového prostředí lidské společnosti „deprivační situací“.
- Následky deprivace, deprivační poškození – psychický stav vzniklý z deprivační situace, který se projevuje chováním, které se vyznačuje některými charakteristickými znaky.
- Deprivační zkušenosti dítěte – dítě má s deprivační situací zkušenosti z dřívějšího. Je tedy jasné, že do každé podobné situace bude vcházet s „otužilejší“ nebo právě naopak s pozměněnou a citlivější psychickou strukturou.
- Mechanismy deprivace = děj, který vede k deprivaci a který určitým způsobem mění strukturu dětské osobnosti.
- Frustrace = stav napětí. Nemožnost uspokojit potřebu kvůli více či méně nepřekonatelné překážce. Je pravděpodobné, že příliš dlouhodobá frustrace přejde v deprivaci.
- Zanedbanost = následky vzniklé z nepříznivých výchovných vlivů. Zanedbanost se může projevit v chování dítěte, ovšem jeho duševní zdraví je nenarušeno. Ovšem většina dětí je zanedbávána i deprivována současně (Langmeier, Matějček, 2011).

3.1 Psychická subdeprivace

„Subdeprivace je mírnější variantou deprivace, která je v našich současných sociokulturních podmínkách mnohem častější“ (Vágnerová, 1999, 326).

Riziko psychické subdeprivace je spatřováno především v tom, že je hůře identifikovatelná. Objevuje se zejména v částečně dysfunkčních rodinách. Ty nebývají navenek tak nápadné, navíc některé z funkcí rodin naplňují velmi dobře. Dětem se tedy mnohdy dostane dobrého materiálního zabezpečení, vzdělání, ale v citové oblasti strádají (Vágnerová, 1999).

3.2 Základní psychické potřeby

Podle Matějčka (1992) stejně jako základní biologické potřeby (ochrana před nebezpečím, potrava, teplo atd.), které musí být uspokojeny, aby dítě vůbec přežilo, existují také základní psychické potřeby, které jsou důležité pro rozvoj psychicky zdravé a zdatné osobnosti. Definováno bylo pět základních vitálních potřeb (Matějček, 1992):

1. *Potřeba určité kvality, množství a proměnlivosti vnějších podnětů.* Uspokojení této potřeby umožní, že se organismus naladí na takovou úroveň aktivity, která je žádoucí.
2. *Potřeba určitého řádu, smyslu a stálosti v podnětech.* Díky jejímu uspokojení se z podnětů, které by jinak zřejmě byly chaotické a špatně zpracovatelné, stanou poznatky, pracovní strategie a zkušenosti. Jedná se tedy o podmínky pro učení.
3. *Potřeba prvotních emocionálních a sociálních vztahů.* Při uspokojování této potřeby pociťuje dítě životní jistotu, která je podmínkou pro vnitřní integraci jeho osobnosti.
4. *Zdravé uvědomění vlastního já a vlastní identity přináší uspokojení potřeby společenské hodnoty a společenského uplatnění,* která je dále podmínkou pro osvojení společenských rolí.

5. *Potřeba otevřené budoucnosti či životní perspektivy*, jejíž uspokojení udržuje člověka v jeho životní aktivitě a dává časové rozpětí lidskému životu. Jedná se o dimenzi naděje a beznadějnosti.

Důsledkem dlouhodobého neuspokojování svých psychických potřeb (které jsou žádoucí pro zdravou a v dané společnosti dobře integrovanou osobnost), se psychická deprivace projeví tím, že se jedinec nebude moci přizpůsobit takovým situacím, které jsou pro tuhle společnost běžné. Jeho chování tedy bude zvláštní, deprivované, až asociální (Matějček, 1992). Kolouchová se domnívá, že všech výše zmíněných potřeb se dítěti nemůže dostat ani v dětském domově, ani v mnohých rodinách, kde dochází k zanedbávání, ubližování, ponižování nebo týrání dětí (Matějček & Kolouchová a kol., 2002).

3.3 Podmínky deprivace

Nejčastěji k psychické deprivaci dochází za konkrétních situací, které ovšem bývají velmi rozmanité a složité. V těchto situacích je nedostatek příležitostí k uspokojení základních potřeb, mimo to se zde vyskytují i určité formy zanedbávání – hygienické, sociální a výživové, dále se objevují konfliktní situace či postoje dospělých, které jsou abnormální a traumatizující. Je nutno podotknout, že dítě může trádat několika formami deprivace postupně nebo zároveň a to v různých formách zátěže (Langmeier & Matějček, 2011).

Sestavit klasifikaci všech přirozených situací, které jsou pokládány za významné zdroje deprivace, není jednoduché. Langmeier a Matějček (2011) ovšem vytvořili výstižný a přehledný koncept podmínek deprivace, který rozdělili do tří základních částí. Jsou jimi:

1. Zevní podmínky deprivace (úplná kolektivní péče, částečná kolektivní péče, deprivace v rodině, deprivace v širším společenském prostředí, mimořádné životní situace)

2. Společenské podmínky deprivace (kultura a deprivace, společenský vývoj a deprivace, transkulturální pohled na psychickou deprivaci)

3. Vnitřní podmínky deprivace (vývojové podmínky, rozdíly podle pohlaví, konstituční rozdíly, patologické rozdíly)

Jsem si vědoma, že všechny výše zmíněné podmínky deprivace jsou důležité a v životě jedince sehrávají významnou roli. Ale vzhledem k jejich velkému množství, jsem se rozhodla vybrat a blíže popsat ty, které se zřejmě nejvíce týkaly jedinců, kteří vyrůstali v dětském domově.

3.3.1 Zevní podmínky deprivace: Úplná kolektivní péče

Tuto podmínku deprivace jsem vybrala zejména proto, že úplnou kolektivní péčí jsou myšleny různé ústavy, nalezince – v dnešní době dětské domovy, kde je vychováváno několik dětí pouze jedním či dvěma vychovateli.

Výsledky mnoha prací, které se věnovaly vývoji ústavních dětí, se shodují v tom, že ústav má z hlediska výchovného prostředí pro dítě velké nevýhody. Tyto nevýhody ústavního prostředí se nejvíce dotýkají dětí ve věku do 3 nebo snad do 5 let. Z toho vyplývá, že děti, které jsou v ústavech vychovávány prakticky od narození, mají větší následky než ty, které jsou do ústavu umístěny až ve školním věku. Celkově srovnání vývoje dětí vyrůstajících v ústavu a v rodinách skoro vždy potvrzuje, že horší vývoj po stránce charakterové, intelektové i emoční mají děti z ústavu (Langmeier & Matějček, 2011).

Pokud se do problematiky ponoříme hlouběji, tak zjistíme, že se v konkrétních údajích o rozsahu, trvalosti a formě poškození nachází jen menší shody. Bylo zjištěno, že cca 14 až 30 % dětí, které vyrůstaly v ústavech již od časného věku a po delší dobu, je psychicky zcela nedotčeno a po sociální a individuální stránce vcelku dobře přizpůsobeno. Prokázána byla i určitá rozmanitost stupně VQ (=vývojový kvocient) u průměrného ústavního dítěte. Např. Spitz při hrubé karenci uvádí VQ 45, naopak Klackenberg udává VQ 108, což je oproti dětem z rodin, VQ 120, stále pod průměrem. Nejčastější úrovní VQ ústavního dítěte je kolem 80, ta ale z hlediska věku dětí a životních podmínek v ústavech kolísá (Langmeier & Matějček, 2011).

Také tvrzení, že děti vyrůstající v ústavních podmínkách mají poškozen vývoj zejména v oblasti řeči a sociálního chování, není absolutně platné. Úroveň v těchto oblastech kolísá jak s věkem, tak i s možností učení, což dokazují iowské

a sovětské studie o fyziologických základech vývoje řeči. Co se týče různých poruch a vývojových opoždění u ústavních dětí, byla prokázána možnost značných úprav, a to v lepších podmínkách, záměrným zásahem, nebo dokonce spontánně. V etiologii poruch u dětí vyrůstajících v ústavech hraje velkou roli nedostatek osobního vztahu mezi vychovatelem a dítětem. Význam je dále přikládán rozmanitým životním podmínkám v jednotlivých ústavech a nedostatečné senzorické stimulaci (Langmeier & Matějček, 2011).

3.3.2 Vnitřní podmínky deprivace: Vývojové podmínky

„Stejně deprivací podmínky působí různě na děti různého věku a různé vývojové úrovně. Je jisté, že s věkem se mění potřeby dítěte i citlivost na jejich nedostačující uspokojení” (Langmeier & Matějček, 2011, 205).

Již v roce a půl dítě reaguje citlivě na nedostatečné množství smyslových a zejména emočních podnětů. Ústavní prostředí, které je jednotvárné vede k psychosomatickým reakcím, např. dítě je pasivní až apatické a tělesně i duševně prospívá špatně. Tyto reakce dříve Spitz a Wolfová označovali jako „lehké deprese”. Později se ukázalo, že se nejedná ani o lehké příznaky, ani o deprese. Dále se ukázalo, že je mezi těmito reakcemi rozdíl v kvalitě a věku dětí. Podle Schaffera se zmíněné reakce objevují brzy po 7. měsíci, a to poměrně náhle, s plnou silou (Langmeier & Matějček, 2011).

Z Schafferových výzkumů vyplývá, že do 7. měsíce života má dítě potřebu prosté sociální stimulace, a to v určité intenzitě a množství, kdežto od 7. měsíce dítě začíná vyžadovat specifickou sociální stimulaci (Langmeier & Matějček, 2011). *„Prostá potřeba stimulace přejde v druhém čtvrtletí života v potřebu sociální stimulace a ta vyzraje ve třetím čtvrtletí v potřebu specifické sociální stimulace”* (Langmeier & Matějček, 2011).

Dítě, které si nevytvořilo specifickou závislost na mateřské osobě, se zdá být trvale poškozeno zejména ve schopnosti tvořit vztahy k lidem a k celé společnosti. Pokud je dítě nečekaně zbaveno vztahu již ustaveného, reaguje „protestním” chováním. Vysoká citlivost na nedostatek takového vztahu má u dítěte trvání s malými výkyvy přibližně do 3 nebo 5 let. Jelikož dítě v této době nerozumí

časovým intervalům a ujištěním např. za den, za měsíc atd., i krátkodobé separace mohou vyvolat poruchy v jeho osobnostním vývoji (Langmeier & Matějček, 2011).

Po 3. roce dochází k rozšiřování a k větší rozmanitosti sociálních vztahů dítěte. V případě deprivace se z deprivace „mateřské“ stává deprivace „rodinná“, neboť právě celá rodina nyní dítěti dodává ony podněty, které jsou potřebné pro jeho pocit jistoty. I když je dobře vyspělé dítě kolem 6 let částečně samostatné, je schopno dočasně se odloučit od rodiny a navazovat nové vztahy se spolužáky atd., při dlouhotrvajícím nedostatku afektivních podnětů dochází ke zřetelným poruchám chování a neharmonickému vývoji osobnosti (Langmeier & Matějček, 2011).

Pokud je dítě ve věku 6 – 10 let přemístěno do ústavu, pomůže mu takovou situaci lépe snášet především schopnost najít oporu a potřebnou jistotu ve skupině ostatních dětí. U dětí, které vyrůstaly v ústavech od útlého dětství, se v této době upravuje nejen jejich vývoj, ale také školní prospěch. Také na dočasné odloučení je dítě v té době méně citlivé a přizpůsobit se méně osobnímu prostředí v kolektivním zařízení je pro něj snazší. Celkově se totiž zájem dítěte v tomto věku začíná obracet k zevnímu světu, dále se vyvíjí abstraktní a kategoriální myšlení a růst poznatků je velmi rychlý jak po kvantitativní, tak po kvalitativní stránce (Langmeier & Matějček, 2011).

Relativní autonomie dítě dosahuje kolem 10. – 11. roku. Ovšem se ztrátou jeho plastičnosti v dalších vývojových složkách je omezena také schopnost navazovat intenzivní a intimní vztahy. Proto je pro dítě tohoto věku horší přechodné umístění do pěstounské rodiny než do ústavu (Langmeier & Matějček, 2011).

3.3.3 Vnitřní podmínky deprivace: Rozdíly podle pohlaví

Obecně se zjednodušeně předpokládá, že mezi oběma pohlavími nejsou v útlém věku žádné větší rozdíly, co se vývojového postupu a reaktivity týče. Proto se deprivací studie rozdílům mezi pohlavími moc nevěnují. Většinou se pojednává o dětech jako o celku, nebo je sice v úvodu zmíněn počet dívek a chlapců ve skupině, ale dále se hodnotí opět jako celek a ne odděleně. Přitom je

např. třikrát více chlapců než dívek klienty dětské psychiatrie, především co se poruch chování týče. Dále bylo z údajů o úmrtnosti a nemocnosti zjištěno, že chlapci vykazují vyšší biologickou zranitelnost, tudíž se jejich původní převaha v počtu, v období dospělosti vytratí a v převaze jsou nakonec ženy. Tato vyšší zranitelnost se datuje již od prenatálního období, což způsobuje, že se drobná poškození mozku a zvýšená „vnímavost“ dítěte na deprivaci častěji týká právě chlapců. Také v řečovém vývoji a v sociálním vyspívání v období předškolního věku bývají chlapci pomalejší a ve škole častěji označováni za „nezralé“ (Langmeier & Matějček, 2011).

Langmeier s Matějčkem se pokusili získat podrobnější údaje o rozdílech mezi pohlavími z longitudinálního sledování 160 dětí, z toho 84 chlapců a 76 dívek, z batolecího dětského domova:

V adaptivním chování nebyly ve věku 12 až 21 měsíců zjištěny žádné rozdíly, oproti motorickému vývoji, kde dívky předčily chlapce. Co se týče sociálního chování, dívky byly častěji hodnoceny jako „dobře přizpůsobené“ a „vyrovnané“, což ovlivnilo postoje vychovatelek, neboť jim díky těmto vlastnostem připadaly dívky „milejší“. Také mezi sociálním a věcným zájmem měl u dívek převahu zájem „vyrovnaný“, kdežto chlapci měli do 21 měsíců spíše věcný zájem, od 21. do 30. měsíce pak převážně sociální zájem, a konečně zájem „vyrovnaný“ měl u nich převahu teprve od 30. do 36. měsíce. Vysvětlení lze najít v pomalejším sociálním vývoji u chlapců, který ústavní prostředí dále prodlužuje (Langmeier & Matějček, 2011).

Předchozí „přizpůsobenost“ chlapců nebyla příliš pevná a hluboká, proto jsou zranitelnější také na změnu prostředí. Na odchod z batolecího dětského domova do rodin vlastních či adoptivních nebo do předškolních ústavů byly vysledovány různé reakce 114 dětí na nové prostředí. Bez obtíží a velmi rychle se z 63 chlapců přizpůsobilo 20 (32%) a z 51 dívek dokonce 28 (53%). Nejčastější reakce chlapců byly: útlum, neklid či zvýšená dráždivost (Langmeier & Matějček, 2011).

V období školního věku, mezi 2. a 5. třídou, nebyly mezi pohlavími v oblasti intelektové výkonnosti, ani školního prospěchu zjištěny žádné větší rozdíly. Ovšem výrazný rozdíl se projevil v chování – dle hodnocení učitelů. Jako dobře přizpůsobené, bez hrubších nápadností bylo z 38 dívek hodnoceno 27 (70%) a ze 46 chlapců pouze 11 (24%). Dále se u 17 chlapců (36%) objevila neovladnutá

agresivita a dalších 10 chlapců (22%) vykazovalo nápadnou nestálost a neklid (Langmeier & Matějček, 2011).

3.4 Důsledky psychické deprivace v dospělosti

Tuto kapitolu vnímám jako druhou klíčovou, neboť se úzce vztahuje k tématu celé práce. Jak vyplývá ze samotného názvu kapitoly, budu se v ní věnovat důsledkům psychické deprivace, které mohou mít velký dopad na celou osobnost a její pozdější život.

V dospělosti mají lidé, kteří ve svém dětství citově strádali, problémy v několika oblastech, jako jsou sebehodnocení, mezilidské vztahy, nespokojenost se svým životem, nedostatečná zodpovědnost a spolehlivost (Matějček 1992, 1994 in Vágnerová 2012). Je pravděpodobné, že se tyto odlišnosti stanou nápadnějšími právě v období dospělosti, neboť se od dospělého jedince očekává nejen zodpovědnost za svá jednání, ale také celkově zralejší projev. Selhání v tomto období tedy může mít závažnější důsledky. Výsledky výzkumu, který byl zaměřen na sledování životní dráhy lidí, kteří strávili období od 3 do 15 let v dětském domově, potvrzují, že zkušenosti s citovou deprivací mohou být následkem problémů v důležitých oblastech (Vágnerová, 2012).

Profesní uplatnění je ovlivněno dosaženým vzděláním, představuje také schopnost využívat svých presumpcí a splnit jeden ze základních úkolů, který je pro dospělost typický. Lidé z dětských domovů měli úroveň vzdělání nižší, než průměrná populace. Je ovšem téměř jisté, že měli také nižší předpoklady, navíc se zřejmě jednalo o komplexní zátěž a ne jen o důsledky ze zanedbávání a jisté ochuzení co se zkušeností týče. Mnozí nebyli schopni uplatnit svou inteligenci, a to u většiny z nich nebyla závažněji snížena. Právě těmito lidem by včasné umístění do náhradní rodiny jistě pomohlo. Základního vzdělání, ze vzorku sledovaných dospělých, dosáhla téměř polovina. Z toho lze 36% lidí považovat za nepřizpůsobivé, jelikož vůbec nepracovali nebo zaměstnání často střídali. Ostatní lidé, tedy 64%, sice pracovali, ale na nižších pozicích, které neodpovídaly jejich schopnostem. Celkově však pro společnost nepředstavovali zátěž a po

ekonomické stránce byli soběstační (Matějček et al., 1995, 1996 in Vágnerová, 2012).

Pro budoucí vztah představuje zkušenost psychické deprivace určitou zátěž. Pro lidi, kterých se psychická deprivace týká, představuje **oblast blízkých vztahů** určitou zranitelnost. Většinou žádný vztah nehledají a nemají ani někoho blízkého, protože mají strach z dalších špatných zkušeností. Takovým lidem se může život bez stálého partnera jevit jako vyhovující, neboť mohou partnerství považovat za stresující a jeho nároky nedokáží přijmout (Tieman et al., 2006 in Vágnerová 2012). Reakce adekvátní citové odezvy, sociální citlivost důležitá pro správnou interpretaci chování jiných lidí – to jsou schopnosti, které jim většinou chybí. Pokud měli tito lidé možnost kompenzace nedostatku potřebných zkušeností, jsou schopni alespoň částečně zvládnout partnerskou a rodičovskou roli (Matějček et al., 1995, 1996 in Vágnerová, 2012).

Pro lidi se zkušeností psychické deprivace bývají **partnerské problémy** celkem časté. Většinou si vybírají buď nevhodné partnery, kteří jim nejsou schopni poskytnout korektivní zkušenost, kterou potřebují nebo přijmou kohokoli, kdo o ně projeví sebemenší zájem. Potíže měli s navazováním i uchováváním partnerského vztahu a většina z nich byla svobodná nebo rozvedená. V manželství či trvalejším partnerském vztahu setrvalo pouze 46%. Je nutno podotknout, že se jednalo o ty z nich, kteří měli stabilní zaměstnání a byli schopni zvládnout profesní roli. Obecněji byly ženy přizpůsobivější, kdežto muži se potýkali se vztahovými problémy častěji. K překonání mnohých problémů mohla napomoci jejich motivace k trvalejšímu partnerství a schopnost setrávat v jakémkoli vztahu, který je stabilní, což je indikátor pro úroveň sociální adaptability (Matějček et al., 1995, 1996 in Vágnerová, 2012).

V péči o potomstvo se zkušenost s psychickou deprivací projeví tím, že tito jedinci v rodičovské roli často selhávají. Jelikož jejich rodiče neměli pud v péči o potomstvo příliš rozvinutý, je zde určitá pravděpodobnost, že tato biologická dispozice bude u nich samých také problematická. Pokud se však tito lidé dokáží se svou negativní zkušeností vyrovnat, jsou schopni udržet si stále zaměstnání i trvalejší partnerství a dokáží se starat o svoje děti (Matějček et al., 1995, 1996 in Vágnerová, 2012).

Důležitou schopností je **obecná sociální adaptabilita**, kdy jedinec respektuje pravidla a chová se podle daných očekávání. Ti, kteří se potýkali s psychickou deprivací, mají potíže jak v sociální orientaci, tak i v chování, které se u nich vyznačuje nedostatečnou ohleduplností a sebeovládáním. Ostatní lidé je mnohdy hodnotí jako konfliktní, náladové, nestálé a sobecké jedince. Jejich narušený osobnostní vývoj má určitou spojitost s tendencemi k asociálnímu až kriminálnímu chování. Potvrzuje to i zjištění, že 36% lidí ze sledované skupiny spáchalo nějaký trestný čin, kdy se většinou jednalo o přestupky nebo méně závažné trestné činy. Zajímavé je, že i když byli potrestáni, nedokázali se z této zkušenosti poučit. Také k užívání alkoholu a drog měli zvýšený sklon, v protialkoholním oddělení se léčilo celých 28% (Matějček et al., 1995, 1996 in Vágnerová, 2012).

I když dědičnost nelze změnit, tak rizika způsobená špatnými zkušenostmi zmírnit lze. Aby nedošlo k deformaci osobnostního vývoje, potřebují děti, které pochází z dysfunkčních rodin, kde o ně rodiče nejeví zájem, náhradní rodinnou péči, což je patrné i z výsledků výše uvedené studie. Adoptce, pěstounská péče nebo zařízení rodinného typu mohou rizika, že vzniknou uvedené potíže nebo že se psychosociálně podmíněná zátěž přenesla na další generaci, alespoň částečně zmírnit (Vágnerová, 2012).

Dále Matějček, Bubleová a Kovařík sledovali skupinu 60 dětí, které od útlého věku žily v dětských domovech. Tyto jednotlivce dále oslovili v jejich dospělosti – průměrný věk 37,4 roku. A co se týče důsledků psychické deprivace, rozdělili jedince do pěti skupin, dle sociální adaptace:

1. Typ = *relativně dobře přizpůsobený* dosáhl jak přiměřeného vzdělání, tak i zaměstnání, ve společnosti je dobře začleněn, dokonce má většina z nich děti a žije v manželství. Nejčastěji se v této skupině nacházejí ženy a celkově tento typ tvoří 45% výzkumné skupiny.

2. Typ = *útlumový* žije i nadále v ústavech sociální péče, neboť se jedná o závislé jedince, jejichž maladaptace se dále prohlubuje. Tvoří 10% výzkumné skupiny.

3. Typ = *sociální provokace* má sice přiměřeně rozvinutou inteligenci, ovšem je společensky izolovaný, často selhává v manželství, zaměstnání i bydliště často střídá a mají konflikty se zákonem. Tvoří 15% výzkumné skupiny.

4. Typ = *sociálně hyperaktivní* je většinou nestálý – buď je svobodný, nebo rozvedený, bez přátel a se zklamáním v lásce. V této skupině je více mužů, celkově tento typ tvoří 20% výzkumné skupiny.

5. Typ = *submisivní* je nepřizpůsobený jedinec. Celkově byla tato skupina nepřístupná pro další spolupráci, tudíž má ve výzkumné skupině nejasné zastoupení (Matějček, 2005).

Z výše zmíněného výzkumu je patrné, že absence intimity rodinného života a mužského výchovného vzoru v dětských domovech zasahuje více chlapce. I přes nepříznivou charakteristiku skupiny dětí z dětských domovů, jsou zde i tací, kteří se dokázali přizpůsobit požadavkům společnosti. Častěji se v těchto případech jedná spíše o ženy, které vykazují také vyšší spokojenost se životem, ovšem celkově má přijatelné společenské uplatnění – bez ohledu na pohlaví – 64%, při vyšších nárocích v hodnocení 46% (Matějček, 2005).

PRAKTICKÁ ČÁST

4. Cíl práce a výzkumné otázky

4.1 Cíl práce

Problematicke vztahující se k důsledkům dětství stráveného v dětském domově a důsledkům psychické deprivace mnoho autorů nevěnuje dostatečnou pozornost. Přitom je v našem státě stále mnoho dětí, které jsou umístěny v dětských domovech a i když se jedná o dětské domovy rodinného typu, neznamená to, že citově nestrádají.

Cílem mé bakalářské práce je zjistit, jaké jsou důsledky dětství stráveného v dětském domově, a jak jsou lidé, kteří v dětském domově vyrůstali, spokojeni se svým současným životem.

4.2 Výzkumné otázky

Vzhledem k danému tématu bakalářské práce jsem stanovila následující výzkumné otázky:

VO 1: Jaké jsou důsledky dětství stráveného v dětském domově?

VO 2: Jaký vztah mají nyní k dětskému domovu lidé, kteří v něm vyrůstali?

- **Jak na pobyt v dětském domově zpětně nahlíží?**
- **V čem pro ně sehrál dětský domov pozitivní a negativní roli?**

VO 3: Jak hodnotí lidé, kteří vyrůstali v dětském domově, svůj současný život?

5. Popis zvoleného metodologického rámce a metod

5.1 Metoda výzkumu

Za výzkumnou metodu jsem si zvolila kvalitativní přístup, neboť mi vzhledem k závažnosti dané problematiky připadá vhodnější a poněkud šetrnější. *„Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založených na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a prezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu”* (Švaříček & Šed'ová a kol., 2007, 17).

5.2 Metoda sběru dat

K získávání dat jsem použila metodu polostrukturovaného rozhovoru a čáry života. Polostrukturovaný rozhovor se řadí mezi základní dva typy hloubkového rozhovoru. Polostrukturovaný rozhovor se vyznačuje tím, že si tazatel nejprve vytvoří určité schéma, které je pro něj závazné. Většinou se jedná o okruhy otázek, na které se bude účastníků ptát. Pořadí těchto otázek může tazatel upravovat, dále jsou některé pasáže ponechány zcela na něm, zejména co se znění a pořadí otázek týče. Naopak u jiných částí, které mají formu plně strukturovanou, by měl tazatel striktně dodržovat znění i pořadí otázek. Během rozhovoru tazatel klade doplňující otázky a téma rozpracovává do hloubky, která je užitečná vzhledem k cílům a výzkumným otázkám, které si předem stanovil (Miovský, 2006). Nejprve jsem si stanovila 16 základních otázek, které jsou rozděleny do několika částí vztahujících se k výzkumným otázkám a k samotnému cíli práce. Tudiž jsem se pomocí otázek zaměřila především na životní spokojenost respondentů a na důsledky, které plynou z dětství stráveného v dětském domově. Během rozhovoru jsem se také doptávala, a to zejména proto, abych se ujistila, zda jsem všemu dobře porozuměla, popřípadě, aby mi vysvětlili, co si mám pod určitými výrazy představit. Dále z odpovědí respondentů vycházely zajímavé informace, na které by byla velká škoda se nezeptat. Struktura rozhovoru viz Příloha č. 1.

Polostrukturovaný rozhovor jsem doplnila o čáru života, projektivní výzkumnou metodu, jejímž autorem je Jiří Tyl. „*Při použití této metody je účastník obvykle vyzván, aby se pokusil buďto do předem připraveného obecného schématu nebo na zcela čistý papír zachytit svůj život formou křivky. Tedy vyznačit do nakreslené křivky významné události*” (Miovský, 2006, 191). Dále si výzkumník nechává popsat, co přesně ten který úsek znamená, sleduje časové úseky mezi proporcemi atd. (Miovský, 2006).

Když jsem čáru života zadávala svým respondentům, dala jsem jim pouze obecnější pokyny, jelikož jsem je nechtěla nějakým způsobem limitovat. Proto jsem je požádala, aby nakreslili čáru, která má představovat jejich život od narození nejen po současnost. Na této čáře měli následně vyznačit, kde se nyní nacházejí, tedy současnost a důležité momenty či události, které považují za klíčové. Dále měli za úkol tyto události ohodnotit, zda je považují za kladné či nikoli – někdo značil barevně, někdo znaménky +/- . V případě nerozhodnosti, zda se jedná pouze o kladnou či zápornou událost, použili obou barev či znamének. Jakmile byli hotovi, doptávala jsem se na jednotlivé události, poté začal samotný rozhovor. Po rozhovoru jsem jim opět předložila čáru života s otázkou, zda by na ní chtěli ještě něco doplnit – většina již do svého výtvoru nezasahovala. Čáru života jsem zvolila nejen proto, aby se respondenti před samotným rozhovorem více uvolnili, ale zejména proto, že mě zajímalo, zda na čáře vyznačí také dětský domov a události s ním spojené. Jednotlivé čáry života viz Příloha č. 2.

5.3 Metoda výběru výzkumného souboru

Výzkumný soubor jsem získala pomocí metody sněhové koule, která se řadí mezi nejpoužívanější kvalitativní metody. „*V principu je tato metoda založena na kombinaci účelového výběru a prostého náhodného výběru. Nicméně existují její různé varianty, při kterých se jedná spíše o kombinaci záměrného a příležitostného, případně stratifikovaného či jiného výběru. Některé varianty metody sněhové koule využívají také prvky samovýběru atd.*” (Miovský, 2006, 131).

Nejprve jsem zkontaktovala osobu, která mi nabídla pomoc, ovšem výzkumu se účastnit nechtěla. Doporučila mi tedy tři respondenty, které jsem zkontaktovala a smluvila si s nimi schůzky, jelikož s účastí ve výzkumu souhlasili. Jeden z těchto respondentů mi dokonce doporučil své známé. Jednalo se o manželský pár, kdy oba vyrůstali v dětském domově, ve kterém se mimo jiné seznámili. Naštěstí se tito manželé výzkumu zúčastnili, což vedlo ke zvýšení zajímavosti výzkumného souboru.

6. Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný vzorek tvoří skupina lidí v období střední dospělosti, starší dospělosti a raného stáří, kteří své dětství prožili v dětském domově internátního nebo rodinného typu. Jedná se celkem o 5 respondentů, respektive o 3 muže a 2 ženy. Věkové rozmezí respondentů se pohybuje od 42 do 63 let. Pro lepší přehlednost nyní v krátkosti popíšu jednotlivé respondenty. V dětském domově se respondenti ocitli nejdříve ve 2 letech a nejpozději v 6 letech, tudíž byli někteří z nich před samotným dětským domovem umístěni v kojeneckém ústavu. Jejich pobyt v ústavním zařízení trval do jejich 15 až 19 let.

Respondent č. 1 byl muž ve věku 52 let, jehož pobyt v dětském domově trval od jeho 5. do 18. roku. Jednalo se o dětský domov internátního typu, od jeho 12 let byl přestavěn na typ rodinný.

Respondent č. 2 byl také muž ve věku 47 let, který byl odebrán asi ve dvou letech, tudíž byl nejprve umístěn do kojeneckého ústavu. V samotném dětském domově rodinného typu vyrůstal od 3 do 18 let.

Respondent č. 3 byla žena ve věku 63 let, v dětském domově internátního typu se ocitla ve 3 letech, kde vyrůstala do svých 15 let a kde se později seznámila se svým současným manželem, respondentem č. 4.

Respondent č. 4 byl muž ve věku 59 let, v dětském domově internátního typu vyrůstal od 3 do 19 let, kde se seznámil se svou manželkou, jak již bylo výše zmíněno.

Poslední **respondent č. 5** byla žena ve věku 42 let, která byla do dětského domova rodinného typu odebrána v 6 letech, kde vyrůstala do svých 17 let.

Jelikož je věkové rozpětí respondentů široké, vymezím alespoň krátce charakteristiky jednotlivých období dospělosti.

Období střední dospělosti – věkové rozpětí je 40 – 50 let. Mezi hlavní úkoly tohoto období patří stabilizace rodiny (pozitivní vztahy s partnerem, dětmi a rodiči) a dosažení takové profesní pozice, která je pro jedince uspokojivá. Dále je střední věk považován za vrchol zralosti, dobou protikladů a narůstající zodpovědnosti (Vágnerová, 2008).

Období starší dospělosti – věkové rozmezí 50 – 60 let. Zejména věk 50 let je vnímán jako mezník potvrzující počátek stárnutí. Člověk nacházející se v tomto období, se musí vyrovnávat s pozvolným úbytkem svých kompetencí a také se musí naučit dobře odhadovat svoje možnosti (Vágnerová, 2008).

Období raného stáří – věkové rozpětí je 60 – 75 let. Tento věk s sebou přináší moudrost, nadhled či pocit naplnění, na druhou stranu také úbytek energie. Jedná se o období relativní svobody, ale také ztrát, které jsou nevyhnutelné ve všech oblastech. I když v raném stáří dochází ke změnám způsobeným právě stárnutím, nemusí být tyto změny tak značné, aby zamezily možnost aktivního a nezávislého života (Vágnerová, 2008).

7. Metoda zpracování a analýzy kvalitativních dat

Za souhlasu respondentů jsem rozhovory nahrávala na diktafon. Následně jsem prováděla transkripce, což znamená, že jsem získané audiozáznamy převáděla do textové podoby. „*Pravidlem je, že složitost a podrobnost transkripce, tedy hloubka a šíře sledování a zaznamenávání dalších znaků (síla hlasu, intonace apod.), nejen pouze samotných artikulovaných slov, musí být adekvátní výzkumnému tématu a cílům studie*” (Miovský, 2006, 206).

Během transkripce jsem průběžně prováděla kontrolu opakovaným poslechem: „*...po dokončení přepisu, či lépe s určitým časovým odstupem po jeho ukončení procházíme záznam znovu (i vícekrát) a porovnáváme původní záznam s jeho transkribovanou podobou*” (Miovský, 2006, 207). Jednotlivé transkripce jsem dále

upravovala do vhodné podoby k zahájení kvalitativní analýzy, jedná se tedy o systematizaci kvalitativních dat. Předem jsem si stanovila kritéria, podle kterých jsem získaná data třídila a pomocí redukce prvního řádu jsem text očistila od výrazů, které nenesly žádnou další informaci a spíše jen narušovaly plynulost (Miovský, 2006).

Co se týče samotného zpracovávání upravených rozhovorů, využila jsem deskriptivního přístupu ke kvalitativní analýze dat. Tento přístup předpokládá, že samotná klasifikace, deskripce a procesy třídění jsou analytickým postupem samy o sobě a hlubší analýza kvalitativních dat, která by překračovala tato postupy je považována za spekulativní. Navíc *„platí tvrzení, že lepší je provést pouze kvalitní a výstižnou deskripci než nekvalitní a zavádějící interpretaci”* (Miovský, 2006, 220).

8. Deskripce

Jak jsem již zmiňovala, rozhovory jsem si rozdělila do několika základních oblastí, které tvoří několik otázek. Jednotlivé oblasti se vztahují k výzkumným otázkám a cíli výzkumu. Nyní se budu pomocí deskripce věnovat jednotlivým oblastem.

8.1 Oblast životní spokojenosti

Této oblasti jsem věnovala několik otázek, vztahujících se ke spokojenosti se svým současným životem, dále k tomu, co se dotyčnému v životě podařilo a co ne, jak si představoval svůj život a jestli se jeho tehdejší představy a cíle naplnily.

Respondent č. 1 mě zaujal svým optimismem, který z jeho výpovědí číší: *„můj celoživotní náhled na život je, myslím si, optimistický a i když jsem měl já nevím úraz – skok do vody, invalidní důchod, jo tak prostě člověk se nemůže tomu poddávat. Musí věřit, že to bude lepší nebo že se to minimálně spraví”*. Celkově je

se svým současným životem spokojený, uvádí, že je pyšný na své 3 děti a na dobré vztahy.

Co se mu naopak nepodařilo, bylo udržet první manželství. Ovšem po rozvodu se znovu oženil a tvrdí, že: „ ...*to druhý manželství je zase o něčem jiném, jako to už člověk něčeho dosáhl, něco zažil...*”.

Co se týče jeho tehdejších představ o životě: „ ...*no, moje představy byly asi takový jakoby strašně zkreslený, že budu chodit do práce, jo, přijdu domů, žena všechno doma uklidí, dá mě najest...taková iluze, jo, ale zase prostě žádnéj nějakýj cíl nebo něco, že bych chtěl něčeho dosáhnout, to jsem neměl*”. Cíle si začal stanovovat později, zejména s první manželkou a příchodem dětí, které plánovali. Respondent tvrdí, že se jednalo spíše o obyčejné sny jako vlastnit auto, byt, zkrátka takové, které si mohl splnit. Celkově dodává, že všech cílů, které si stanovil, z 90% dosáhl.

Respondent č. 2 ohodnotil svůj život takto: „*svůj současný život hodnotím, tak ne úplně výborně, ale dobrý. Já jako nemám se špatně, nemám se úplně nejlíp...Jsem spokojený se svým životem, sem*”. Oproti prvnímu respondentovi více rozváděl jednotlivé oblasti, jako rodina, práce, volný čas. Ke všem oblastem přistupuje poněkud realističtěji, tedy přiznává, že ne pořád se vše daří. Např.: „ ...*tak v každé rodině se něco nachází, že jednou den je takový, že svítí sluníčko a jiný den je zase zataženo. To znamená, že je to i tady v této rodině*”. Ovšem zdůrazňuje, že je vše o důvěře a tu v rodině mají.

To, co se mu v životě podařilo, bylo „*dokázat se vžít do toho, jak se žije v rodině*”, jelikož k jedné rodině jezdíval na prázdniny či víkendy. Jednalo se zřejmě o hostitelskou péči. Dále se pyšní budováním bytu, později postavením domu a je rád, že vše vybudoval vlastníma rukama. Na něco zásadního, co by se mu v životě nepodařilo, si nevzpomněl, ovšem dodal, že: „ ...*já na to dokážu zapomenout a mám ty lepší vzpomínky, ... možná kdybych přemýšlel nad tím, co mi ublížilo, ale já to pouštím za hlavu a беру z toho to, vytipuju z toho to nejlepší, co z toho je a říkám si, proč to dělá ten člověk a snažím se to nedělat tak, jak to dělá on...*”.

Po vyučení bydlel u zmíněné rodiny, kterou dříve navštěvoval a dodává: „...je pravda, že jsem do té doby neuvažoval, jak budu žít,... až po vojně jsem začal řešit prostě, že si musím najít něco, kde budu já”. Po té si vybudoval byt, oženil se a jeho snem bylo mít rodinu, která bude zaopatřená. To vše se mu podařilo.

3. respondentka hodnotí svůj život vcelku kladně. Nyní je v důchodu a její největší radostí jsou vnoučata. Oproti ostatním respondentům přímo jiskřila jakýmsi elánem a bezprostředností, díky níž se mi s ní velice dobře spolupracovalo. Na otázku co se jí v životě podařilo, mi poskytla odpověď, která mluví za vše: „podařilo se mi v životě, si myslím už jenom to, že jsem se vdala za dobrého manžela a že mám prostě vychovaný, teda si myslím, dobře vychovaný děti a pracovitý..., prostě hodný děti a radost z vnoučků si myslím. To je prostě největší radost, co může potkat babičku, že”. O ničem, co by se jí v životě nepodařilo, neví a dodala, že nemá jiné požadavky, že se jí vše splnilo.

Co se týče představ o životě, tak vždy toužila po domě a po šťastné rodině, kterou nyní má. I když domku nedosáhla, prý byla „úplně nejšťastnější” za byt. Tudíž se její tehdejší představy více méně shodují s realitou.

Respondent č. 4 hodnotí svůj život takto: „já myslím, že docela, docela spokojenější jsem a neměnil bych. Rodina, rodina funguje na 100%, partnerství je taky výborný a volný čas, volného času mám docela hodně (smích). Celkově spokojen”.

V životě se mu podařilo vzít si ženu, se kterou je spokojený a znovu dodává, že by neměnil. U otázky, co se mu v životě nepodařilo, nejprve váhal, po té mi na popud manželky (u obou rozhovorů si chtěli být oporou) sdělil, že chtěl být slavným fotbalistou, ale kvůli zranění se tento sen rozplynul. Se smíchem dodává, že se fotbalu nyní věnuje v televizi.

Jako většina respondentů, ani tento muž zprvu neměl žádné cíle. „Jako malý, tak to jsem vůbec nepřemýšlel o takových věcech. Nějaký plány určitě ne”. Vše shrnul tak, že když byl na vojně, tak se odehrálo několik událostí naráz – oženil se a dítě bylo na cestě. Nyní žije spokojeně, má radost z dětí, z vnoučků i z manželky a spolu si přejí především zdraví.

Poslední respondentka svůj život hodnotí také kladně. „*Partnerství v pohodě, práci máme, takže to taky, děti v pohodě, takže není na co si stěžovat*”.

Co se jí v životě podařilo: „*přivést na svět krásný děti, zdravý děti hlavně*”. Na nic, co by se jí v životě nepodařilo, si nevzpomněla.

Své představy o životě měla oproti ostatním respondentům konkrétnější. Představovala si, že bude mít dvě děti (chlapce a dívku), hodného manžela a společně budou bydlet ve městě. Sama zhodnotila, jak se věci mají dnes: „*no, jako ten páreček, to realita je, no skončila jsem na vesnici, ale naštěstí vlastně suprová tchýně s tchánem, takže jak kdyby byli moji rodiče, takže se mi tady žije hodně dobře, no*”.

Shrnutí

Výpovědi respondentů se shodovaly v tom, že jsou více či méně se svým současným životem spokojeni. Zajímavé je, že 3 z 5 respondentů (všichni muži) neměli buď žádné představy o životě a nic neplánovali nebo si cíle začali stanovovat až později, většinou po vojně, kdy se oženili. Celkově byly všechny představy a cíle respondentů reálné, tudíž se jim je podařilo ve většině případů naplnit.

8.2 Oblast vztahující se k dětskému domovu

Tato oblast je poměrně široká, neboť se k ní vztahuje spousta otázek jako: co se Vám vybaví, když se řekne dětský domov, v čem sehrál dětský domov pozitivní a naopak negativní roli, jak jste se ocitl v dětském domově, co tomu předcházelo, co Vám v dětském domově chybělo atd.

Respondent č. 1 má s dětským domovem spojenou vzpomínku na svou oblíbenou vychovatelku, kterou navštěvoval do doby, než zemřela.

V dětském domově se ocitl, když mu bylo 5 let. Vzpomíná si, že otec nepracoval, měl problémy s alkoholem, navíc matku bil a celkově žili ve špatných socioekonomických podmínkách, kdy matka zřejmě na šest dětí nestačila. „*Do dnešního dne nebo do dnes mi ani nikdo z rodiny pořádně neřekl, proč jsme byli jakoby odebrání. Jo, takže, ale s odstupem času si myslím, že to bylo asi dobře*”. Období, kdy byl odebrán do dětského domova, vnímal takto: „*...no, byl jsem vystrašený, nevěděl jsem, co mě čeká*”.

Na samotný pobyt v dětském domově si postupně zvykl, mimo to měl štěstí, že na Vánoce a prázdniny mohl společně se sourozenci jezdit k tetě, což považuje za velký klad. Na otázku, co mu v dětském domově chybělo, s povzdechem odpověděl: „*...no, chybělo, tam hlavně jakoby ta... ta láska a takový, prostě ten, prostě ten vztah, prostě to asi nejde, to je taková jakoby citová vyprahlost. Jo, že toto než člověk tak nějak vstřebá nebo to tam ani nevstřebá, tam to prostě není kde dostat. Nevím, ale prostě toto je věc, která si myslím, že mě teda jako chyběla hodně*”. Dále mi sdělil, že ho domov nenaučil např. jak hospodařit s penězi, že si na všechno musel přijít později sám. „*Do těch osmnácti let jsem vlastně pořádně nevěděl, jak se má v tom životě chovat. Tam není prostě nějaká možnost*”.

Co se týče role, kterou sehrál dětský domov, vybavil si špatné vzpomínky na internátní typ dětského domova, který přirovnává k vojně: „*...každý den se tam vysypaly hromady bot každé večer a musely se krémovat, jo musely se tam prostě ty haldy nádobí umývat*”. Také zmínil, že tam docházelo k šikaně a ke krádežím: „*jo, prostě i ty vychovatelky tam kradly*”. Vzpomíná si, že se sourozenci dostal od zmiňované tety svetry na Vánoce – ty se ale „ztratily”. Za pozitivum uvedl, že od dětského domova dostal byt, který postupně splácel a výslužku.

Odchod z dětského domova nijak zvlášť neprožíval, prý to tak nějak vyplynulo. „*Ten jakoby vztah k tomu domovu už se jakoby vytrácel, jo postupem. Nějak mě to neranilo*”.

Respondent č. 2 mi jako asociaci k dětskému domovu uvedl: „*...kdybych v dětském domově nebyl a nežil tam, tak můžu jediné říct, že prostě bych asi jako děcko nepochopil, proč tam děti jsou*”.

Kdy k odebrání došlo, si nepamatuje. „*Asi ve dvou letech, možná i dřív, já nevím*”. Nejprve byl tedy umístěn do kojeneckého ústavu a do dětského domova se dostal, když mu byly 3 roky. Jak se do dětského domova dostal, ví pouze z doslechu: „*vím, že náš otec chlastal, pil a naše matka nestačila se o nás starat*”. Těmi slovy *o nás*, měl na mysli své sourozence. Celkem bylo osm sourozenců, z toho měl otec dvě děti s jinou ženou, ovšem osobně se respondent zná jen s některými.

Období odebrání do kojeneckého ústavu nebo přesun z kojeneckého ústavu do dětského domova si nevybavuje, ale z doslechu se dozvěděl, že právě tento přesun snášel velmi špatně: „*...fakt si to nepamatuju, ale prý jsem brečel, měl jsem horečky*”. S přesunem souvisela především absence kontaktu s rodinou, která si ho brávala na víkendy, jednalo se zřejmě o hostitelskou péči. Aby se stav tehdy tříletého chlapce zlepšil, zůstal dalšího půl roku v kojeneckém ústavu, aby byl této rodině nablízku. Pobyt v dětském domově zvládal dobře především díky návštěvám a prázdninám strávených u tety (matčiny sestry) nebo u hostitelské rodiny. „*Asi jsem to zvládal a ještě jsem měl plus to, že jsem jezdil sem (ke zmíněné rodině) a že mě měli za oblíbeného. Jo, mě bylo líto těch dětí, co nemohli nikam jet a já jsem třeba jel*”.

Na otázku, co mu v dětském domově chybělo, odpověděl: „*když jsem byl malej, tak mě chyběla ta rodina. Jenom spíš asi byl tam možná ten pocit, že jsi v domově a ty děcka jsou doma, v rodině, jo*”. Stále zdůrazňoval, že měl štěstí: „*...tady jsem žil v té rodině a viděl jsem, jak se žije v rodině a jak se žije v domově*”.

Pozitivní roli dětského domova spatřuje v tom, že ho společně s hostitelskou rodinou něco naučil a připravil do života. Stejně jako 1. respondent zmiňuje povinnosti jako úklid, pomoc, čištění bot a mytí nádobí, to ovšem vnímal jako samozřejmost, která byla součástí výchovy. Velké pozitivum spatřuje v jedné vychovatelce, o které tvrdí, že byla matkou. Co se týče negativní role dětského domova, tak zmiňuje, že na špatné věci zapomíná. Ovšem dodává: „*...tak prostě na tebe řvali nebo po tobě něco chtěli, jo. Splnils, šlo se dál, jo. Nebo že jsme se museli rvát navzájem. Já jsem se rvát nikdy nechtěl, ale oni to řekli, tak jsem se musel rvát, jo tak to bylo, no. Ale musíš poslouchat ty starší, to tak je*”. Dále se

zmiňuje o jedné vychovatelce: „ ...co mi na ní hodně vadilo, že jsme chodili k ní domů uklízet”.

Odchod z dětského domova vnímal více méně jako samozřejmost, na druhou stranu mu to přišlo líto. „Protože už jsem byl v učilišti, tak ten odchod pro mě byl, já to řeknu tak – bylo mi to najednou trošku líto, ale že už jsem byl pryč dlouho, tak už jsem to bral jakoby samozřejmost, že už odcházím pryč tam odtud, ale loučil jsem se se všema, no a koho jsem měl moc rád, tak mi bylo líto, že už se tam tak neuvidíme tak často, tak nějak”.

Velice mě zaujala asociace **3. respondentky**, kterou si vybavila v souvislosti s dětským domovem. „No, prostě cizí prostředí, že jo, nerodinné prostředí a stresující prostředí bych řekla. Stres, stres jako, jedním slovem stres, protože tam jste jako pořád ve stresu. Tím, že je tam hodně těch dětí”. Když jsem ji poprosila, zda by zmíněný stres více rozvedla, abych věděla, co si pod tím představit, řekla, že je to především tím, že člověk nemá v dětském domově žádné soukromí a nemůže se pořádně nikomu svěřit se svými problémy. Na otázku, kdy se ocitla v dětském domově a zda si vybavuje něco z té doby, odpověděla: „...já si nepamatuju nic, protože mě byly tři roky, ale můžu vám to říct. My jsme byli tři sourozenci, nám zemřela maminka a tatínek, ač byl dobrý hospodář, tak po smrti maminky to nějak nezvládl, tak se dal na pití. Nebyl prostě schopnej nás vychovávat, takže jsme museli jít do toho dětského domova“. Také dodala, že si myslí: „ ...ten stres asi udělal svoje”, že je to důsledek toho, že si z té doby ani ona sama, ani její sourozenci nic nevybavují.

Pobyt v dětském domově snášela díky sourozencům dobře, a i když sourozenci vyšli z dětského domova dříve než ona, nadále se scházeli. Stejně jako 1. respondent vyrůstala v dětském domově internátního typu.

V dětském domově jí nejvíce chyběla rodina: „ ...ta rodina, no ta rodinná péče právě, no. To je jediné, co chybělo. Jinak jsme tam všechno měli, že“. Pozitivní roli pro respondentku č. 3 sehrál dětský domov v tom, že si váží věcí, a i když dětský domov svým svěřencům pomáhal, musela si vše vybudovat sama. K negativní roli, kterou dětský domov sehrál, se vyjádřila takto: „ ...prostě ten, ten – jak bych to řekla, oni vám prostě, že prostě ty lidi vám nemůžou, i když se snaží

sebelíp, sebelíp vás vychovat nebo dát vám co můžou, tak vám to stejně nedají jako, jo. Nedají vám prostě, protože opravdu tu lásku vy potřebujete, vy potřebujete někoho blízkýho a to tam prostě v tom domově nemůžete najít, nikdy”.

Na odchod z dětského domova se respondentka vůbec netěšila a zažívala pocity nejistoty. Na druhou stranu se však chtěla osamostatnit a mít své vlastní bydlení, tudíž pro ni bylo tohle období rozporuplné, stejně jako když měla nastoupit do učení, kam musela dojíždět. *„Možná třeba to bylo ještě tím horší pro mě, že to bylo daleko, že já jsem odjela hrozně daleko. Protože takhle nikdy jsem nikam nejezdila a teď prostě, když jsem si uvědomila, že tam odjedu a budu tam dva roky, tak to je neskutečná představa”.* Naštěstí v cizím městě nebyla sama – byla tam se svou starší sestrou, která se tam dříve také vyučila.

Při sousloví dětský domov se **respondentovi č. 4** vybaví především zabezpečení, které mu dětský domov poskytl: *„...že sem byl zabezpečen a prostě jsem měl asi spokojenej život tam zřejmě. Oproti tomu, kdybych byl doma třeba. To se asi nedalo srovnat“.*

V dětském domově se ocitl, když mu byly 3 roky. Kvůli čemu k samotnému odebrání došlo, přesně neví: *„...nevím to přesně, ale myslím, že toho táty myslím zavřeli v těch letech. On nepracoval a maminka byla nemocná, no”.* Z tohoto období si vybavuje pouze to, jak je „šoupli“ do auta a odvezli je. Dále nemá téměř žádné vzpomínky, až do nástupu do 1. třídy.

V dětském domově internátního typu vyrůstal sám, i když má osm sourozenců. Čtyři z nich vyrůstali v jiném ústavu a ti starší zůstali nadále u rodičů. *„Akorát já jedinej jsem vždycky jako byl v tom domově a nikdy jsem nevěděl proč”.* Ovšem dodává, že i když k rodičům občas jezdíval na prázdniny, bylo to po každé jen na chvíli, a pak se vždycky rád vrátil do dětského domova: *„...prostě mi to ani nevadilo v tom domově...”.*

Zprvu respondent prohlásil, že si myslí, že mu v dětském domově nic nechybělo. Ovšem, když jsem se zeptala na negativní roli, kterou dětský domov sehrál, odpověděl, že jako mladý neuvažoval nad nějakými negativy, ale zpětně přiznává, že mu chyběla rodina: *„...ta rodina určitě jako chyběla, jo. Ta matka,*

jo, že to pohlazení tam prostě nebylo“. Jako pozitivum uvádí opět zabezpečení ze strany dětského domova.

Na odchod z dětského domova zareagoval tak, že z dětského domova odcházel rovnou na vojnu. V té době se také sblížil se svou nynější manželkou, tudíž na odchod, který značil určitou překážku, vzpomíná ve zlém. *„Prožíval jsem to hrozně, protože jsem byl zamilovanej, musel jsem jít na vojnu a prostě člověk nevěděl, do čeho jde, jo. Takže jako ty první okamžiky na tý vojně jako byly strašný, jo. To bylo strašný“.*

Asociace **5. respondentky** vztahující se k dětskému domovu je: no, dětství a tak nějak proplouvání tím, no. Dále vzpomíná na zážitky z dětství a zmiňuje „podraz“, kterému se budu věnovat v oblasti vztahové.

Do dětského domova byla odebrána okolo 6. roku. U otázky, jak k tomu došlo, se rozpovídala a zmínila se, že ji jedna spolužačka ve škole šikanovala, tudíž se bála chodit do školy. Časem se její záškoláctví dostalo na povrch a shodou okolností přišlo na její rodiče udání ze strany matky oné spolužačky. Důvody k odebrání do dětského domova prý byly falešné: *„...bylo to údajně kvůli tomu, že mám dva bratry, jednoho nejstaršího a prostředního. A že ten nejstarší měl na půdě řetězama svazovat vlastně toho prostředního, což nebyla pravda jako“.* Celkově pro ni odebrání do dětského domova bylo velmi traumatizující, jelikož ji do auta „sbalili“ násilím a v „rozdělovacím domově“ byla na samotce, kde ji mimo jiné odvíšivovali. Na to jsem se zeptala, jaké byly socioekonomické podmínky rodiny, zda vnímala, že je něco v nepořádku: *„...no tak já jsem to nevnímala, že jo. Tak koupelnu neměli, ale koupali jsme se v sudu, jo. Nebo, no takže asi jo. Taky“.*

Samotný pobyt v dětském domově rodinného typu později snášela dobře, zejména díky návštěvám rodičů a prázdninám, které u nich trávila.

Odpověď na otázku, co jí v dětském domově chybělo, byla jasná: *„rodiče“.* Na pozitivní roli dětského domova se mi dostalo poněkud rozporuplné odpovědi: *„tak pozitivní určitě, spoustu nás tam toho naučili, že vlastně si říkám, kdybych zůstala doma, že rodiče sice mě milujou, nebo milovali, ale už byli staří, navíc v takový zaostalý vesničce, takže by ze mě asi nevyrostlo to, co vyrostlo, no“.* Z toho

vyplývá, že za dobrou výchovu vděčí především dětskému domovu. Naopak negativní roli spatřuje stále v samotném odebrání do dětského domova, které pro ni bylo těžké: „ ...*přijeli policajti, přijela sociálka, nikoho se na nic neptali a na udání mě vzali*“. Na odchod z dětského domova se prý těšila zejména proto, že se bude moci rozhodovat sama ze sebe a dodává: „ ...*hlavně jsem byla trdlo a chtěla jsem v osmnácti otěhotnět. Už jsem si plánovala, jak budu holčičku oblíkat a takový, no*“. Z čehož plyne určitá touha usadit se a založit svou vlastní rodinu.

Shrnutí

Je zřejmé, že dětský domov sehrál v životě respondentů velkou roli. Potvrzuje to i fakt, že ho všichni vyznačili na své čáře života, viz příloha.

Samotné odebrání do dětského domova hodnotí spíše záporně, ovšem s odstupem času se dva respondenti (č. 1 a č. 4) domnívají, že to pro ně bylo také pozitivum, jak mimo jiné vyznačili na čáře života.

Na celkovém pobytu v dětském domově našel každý jak pozitiva, že je domov vychoval, připravil do života či je naučil vážit si věcí, tak i negativa, kde byla zmiňovaná šikana, povinnosti, stres a především chybějící rodina a láska.

Co se týče odchodu z dětského domova, někdo ho vnímal jako samozřejmost, někomu to přišlo líto a někdo prožíval pocity velké nejistoty. Jediná poslední respondentka se na odchod z dětského domova těšila.

8.3 Oblast související se vzděláním a budoucím profesním uplatněním

Tato oblast je zaměřená především na úroveň vzdělání respondentů, volbu povolání a představy o povolání, které chtěli vykonávat.

Respondent č. 1 se chtěl vyučit kuchařem, k čemuž nedošlo především kvůli epileptickému záchvatu, který prodělal. Nakonec se vyučil elektromechanikem. Když jsem se ho zeptala, proč právě elektromechanik, dostalo se mi zarážející

odpovědi: „ ...ono se to asi tím, že jsem byl v tom domově, tak to nikdo moc neřešil a už byl červen a ještě nikdo nevěděl, kam vlastně půjdu, co budu dělat, čím se půjdu učit, tak už se bavilo o tom, že si klidně zopakuju ještě jeden rok devítky”. Přiznává, že elektromechanikem být nechtěl: „ ...no, nechtěl, spíš mi nic jiného nezbylo”. Než aby opakoval ročník, nastoupil tedy do učení. Dále přitakává na mou otázku, zda byl tedy výběr povolání ovlivněn dětským domovem a tím, že v okolí jiné obory nebyly: „ ...no asi to bylo tím ovlivněný, asi bylo“.

V současné době podniká.

Respondent č. 2 vždy toužil stát se prodavačem. Bylo to zřejmě proto, že paní, která si ho se svou rodinou brávala na prázdniny (výše zmiňovaná hostitelská rodina) pracovala jako prodavačka v cukrárně. Jelikož bývá o prázdninách a víkendech škola zavřená, trávil s ní v cukrárně celé dny. Dokonce tam jako starší pomáhal a brigádníčil.

Nakonec však nastoupil na střední odborné učiliště stavební, kde se vyučil tesařem. Na otázku proč zrovna tesařina odpověděl: „ ...v té době nebyly ty možnosti, jo a řeknu, že aji ten domov tě do toho trošku cpal, jo protože tam ta možnost nebyla nějaká, co je dneska, ale prostě ten domov ti řekl nazdar“. Na rozdíl od 1. Respondenta měl ovšem na výběr – mohl být horníkem nebo právě tesařem. Navíc na tesaře šli i někteří z jeho kamarádů, proto se rozhodl tak, jak se rozhodl.

Už v té době, kdy byl na učení, si říkal, že když bude chtít, tesařem být nemusí. I když je tesařem vyučen, nyní pracuje jako podnikatel a prodavač, kterým chtěl vždy být.

Respondentka č. 3 snila o tom, že se stane letuškou. Nakonec odešla do učení za sestrou, na obor hranař, tedy broušení skla. V dětském domově prý dělali takzvané náборы, a když jí nabídli obor ve městě, kde žila její sestra, nabídku přijala, aby jí byla na blízku. Ovšem dodala: „ ...ty děti z dětskýho domova vlastně musely jít tam, kde se učební obory neplatily, jo že já jsem se chtěla vyučit kuchařkou a mě to neměl kdo platit. Takže já jsem byla vlastně nucená, i když mě

to nevadilo, ale už z toho důvodu, že to neměl kdo platit, tak my jsme se nemohli vyučit jiným oborem“.

Po vyučení jí bylo nabídnuto místo kuchařky v dětském domově, které přijala a udělala si kvalifikaci. Nakonec vykonávala zaměstnání, které ji bavilo.

Respondent č. 4 žádné vysněné povolání neměl. Prý neměl žádné velké představy. Stejně jako respondent č. 2 se vyučil tesařem. Opět se jednalo o nátlak ze strany dětského domova. *„Já si myslím, že oni mě to nějak určili. V té době to prostě byly takový zaměstnání, kde oni chodili na ty náборы do těch škol a to byl horník, zedník, tesař, jo. A takový ty obory, co oni propagovali – komunisti hlavně“.*

Respondentka č. 5 chtěla být švadlenou nebo prodavačkou. Jelikož na prodavačku neměla dobré známky: *„...takže nás dali všechny vlastně učit se pro Galu“.* Tam se vyučila jako šička. Když jsem se zeptala, zda si myslí, že šlo o nátlak z dětského domova, neodpověděla jednoznačně jako ostatní respondenti: *„...v těch letech mi to bylo jedno, jako já jsem to brala jako že jo. Protože vůbec jsem nevěděla, do čeho jdu, že jo a prostě nevím, v těch letech mi to bylo úplně jedno, kam půjdu na školu. Hlavně, že už vypadnu ze základky, že“.*

Shrnutí

Bohužel z výše uvedených deskripcí vyplývá, že u většiny respondentů byl výběr povolání ovlivněn ze strany dětského domova. K vysněnému povolání se vrátil alespoň jeden respondent – respondent č. 2.

8.4 Vztahová oblast

V této oblasti budu jednotlivě popisovat, jaké vztahy chovají respondenti ke svým rodičům, sourozencům, vychovatelkám a dětem, se kterými vyrůstali

v dětském domově, ke své současné rodině či k samotnému dětskému domovu. Zajímalo mě také, zda se jedná o pevné nebo povrchnější vztahy.

Respondent č. 1 hodnotí své nynější rodinné vztahy kladně: „...no, ty vztahy jsou jakžtakž taky jakoby v celku bych řekl v pohodě“. Dále shrnuje, že se vše změnilo: „...já když jsem vstupoval do manželství prvního, tak to bylo takový, jako nebyla ve mně nějaká taková velká sebejistota. To druhý manželství je zase úplně o něčem jiném“.

Co se týče vztahu k rodičům, zejména k matce, vzpomněl si na událost, kdy přijel v deseti letech na prázdniny domů: „...jeli jsme domů, no a vidím to jak dnes. Matka vlastně stála v chodbě, no a já jsem se rozběhl a skočil jsem jí v těch mých letech, vlastně velké kluk, do náruče. Byly u toho vlastně jako děcka z vesnice, sousedi naši a dodnes vím, že se mi smáli“. V neposlední řadě dodal: „...ještě před smrtí mě napsala dopis, ve kterém mě prosila o odpuštění a dodnes mám v sobě takovej jakoby, ne jakože černý svědomí ne, ale takovej pocit, že jsem jí měl prostě odpovědět a asi odpustit“. Na otce zrovna hezké vzpomínky nemá – pamatuje si, že si se sourozenci hráli s vypínačem, který rozbili: „...pak přišel táta z hospody, zřezal nás, to si tak pamatuju“. Před odebráním do dětského domova je prý otec dokonce strašil: „...že budeme někde zavření v nějakých klecích a tak. Jo prostě byl nějaký divnej. Že jsme se tam dostali, že prostě z toho prostředí, kdy otec vlastně nepracoval a jenom pil, tak asi to bylo dobré“. Otcí prý nebyl ani na pohřbu. Celkově prý měl určitou touhu rodičům pomoci, ale okolí mu to rozmluvilo.

Co se týče vztahů obecně, tak: „...ze začátku se mi nedařilo nějak moc navazovat vztahy, spíš jsem byl takovej jakoby asi zakřiknutej. Samozřejmě tam byli kamarádi, přátelé, ale moc jsem jich neměl“. „Aji jakoby než jsem se naučil vůbec jakoby rozdávat ze sebe tu lásku, nebo tak to taky jsem neuměl nebo nevěděl jak. Nebo ty příklady tam žádný nebyly“.

Vzpomíná si také na negativní odezvy ze strany okolí. Již ve školce se dětem z dětského domova říkalo „domováci“. Ve škole se mu dokonce spolužáci smáli, protože měl kalhoty, které mu byly velké a padaly, ovšem třídní učitelka se k němu chovala vždy hezky.

V dětském domově měl oblíbenou vychovatelku: „ ...to byla teta, která se o nás starala, a vlastně jsme k ní jezdili, dá se říct až do její smrti. Strašně moc nám dala“. Dále udržuje vztahy s několika zaměstnanci dětského domova a s pár lidmi, kteří v dětském domově také vyrůstali. Také se svými sourozenci se schází pravidelně dodnes, buď na chatě, nebo také u zmiňované tety. Tento rodinný vztah považuje za dobrý.

Jeho okolí dodnes pořádně neví o jeho dětství: „ ...jako nikde jsem se tím jakoby netajil, ale nikde jsem to neříkal. Jo, takže spousta mých kamarádů a přátel vůbec neví, že su z domova“. Partnerkám se svěřil hned na začátku vztahu, prý to ani jedné nevadilo a přijaly to pozitivně. Svým dcerám se o dětském domově řekl, až když byly větší, zejména v souvislosti s rozvodem. „Prostě jsem jim to vysvětlil tak, že jsem tam byl, že prostě holt všichni nemají takový rodiče, který se o ně chtějí starat“. Nejmladšímu synovi z druhého manželství o dětském domovu přímo vyprávět nemusel, prý to vyplynulo z toho, jak se doma baví. Také přiznává, že má k synovi sem tam nějakou výtku typu: „ ...máš se jak prase v žitě, kdybys prostě věděl, co je to domov“. Dětský domov svým dětem ukazoval z auta, ale prozradil mi, že má touhu dětský domov se synem navštívit: „ ...no, stálo by to za to, měl by to vidět“.

S dětským domovem je stále v kontaktu. Několikrát do roka do dětského domova přiveze pár věcí pro děti. Vždy, když se zde ocitne: „ ...je to prostě takovej, jak bych to řekl. Takovej jakoby sentiment nebo takový, prostě zažil jsem tam, že jo tady třináct roků života jo, v tom domově“.

Na otázku, jakým směrem by se ubíral, jestli k rodičům nebo k dětskému domovu, odpověděl: „určitě jako bych šel k tomu dětskému domovu“.

Respondent č. 2 i přes občasné neshody, které jsou v každé rodině, hodnotí své rodinné vztahy pozitivně.

K původním rodičům žádný vztah nemá, jelikož je znal pouze z doslechu.

S negativní odezvou ze strany okolí se setkal snad pouze jednou, ještě když byl malý. Jeden chlapec mu řekl: „ty seš z děcáku“, což respondenta velmi zamrzelo. Naštěstí se mu chlapec později omluvil, tudíž prý bylo opět vše, jak má být. Krom tohoto incidentu se s žádnými negativními odezvami nesetkal. Většina lidí z jeho

okolí prý ví, že pochází z dětského domova a přiznává, že měli s manželkou strach, aby to někdo nepoužil, „jsou lidi takoví, kteří by toho i strašně zneužili. Já o tym nevím, ale může se stát“.

V dětském domově byl oblíbený a s vychovatelkami vycházel dobře. Také upozornil, že každá vychovatelka či vychovatel byl jiný. Někdo dokázal pomoci se školou, někdo uměl dát radu do života. „Jedině, co můžu říct zase k těm vychovatelkám, některá byla suprová a některá byla zlá. Prostě to ale člověk musel vzít“. Zejména jednu vychovatelku měl rád: „...prostě byla matkou, nahradila tím matku“.

S dětmi, se kterými vyrůstal v dětském domově, se příliš často nestýká. Je to prý i tím, že nyní žije daleko od dětského domova. Nejedná se tedy o hlubší vztahy. Zato udržuje dobré vztahy se svými sourozenci, sestrou své matky a především s hostitelskou rodinou.

Co se týče reakcí jeho blízkých na dětský domov, nevyskytla se žádná negativa. Když se svěřil své ženě: „...které jsem to řekl první, že su z domova, ta na to neříkala nic, že je jí to jedno úplně“. Dětem o dětském domově pověděl, až byly větší a začaly se vyptávat. Děti to prý „vzaly normálně“.

V současné době se věnuje dětskému domovu, i když ne přímo tomu, kde vyrůstal: „...věnuju se domovu, kde dáváme všechny oblečení a dary, co máme my doma“. Na otázku, zda byl navštívit i domov, kde vyrůstal, odpověděl: „...jsem tam byl i s dětma a šel jsem jim říct, že se dá dokázat i to, že když tam vyrůstá, tak že může něčím být“. A co se pocitů týče: „vyvolalo to ve mně to, že se to tam změnilo. Už ti to nepřipadá jako nějaký internát“.

Na otázku jakým směrem se ubíral, zda k rodičům nebo k dětskému domovu, rozhodl se pro dětský domov, protože rodiče nepoznal. „Já mám to štěstí, že jsem byl nejmladší a že jsem vlastně to neprožil. Vždycky budu v dobrým vzpomínat na domov, a protože vím, že jsem byl v domově, tak mám k tomu vztah a budu tomu domovu pomáhat“. Ovšem dodal, že kdyby se nejednalo o původní rodinu, ale o tu hostitelskou, dal by jí před dětským domovem přednost.

Respondentka č. 3 je, co se současných rodinných vztahů týče, velmi spokojená. Nyní jsou její největší radostí vnoučata, společně s manželem vypomáhají svým dětem, např. vypravují vnuka do školy.

Vztah k matce zřejmě žádný nemá, neboť zemřela, když respondentce byly 3 roky. Naopak otec zemřel, když už byla dospělá. Vztah k němu popisuje jako hezký či normální, ovšem: „...*ale nikdy jsem mu to nezapomněla tady toto*“. Což na mě působilo rozporuplně. Dále respondentka uvedla, že se o svého otce dokonce starala. „*Já jsem se potom dokonce o něho starala až do jeho smrti. I když teda nevím, jestli třeba, to by udělal málokdo. Vlastně, že on se o nás nestaral, ale já potom, protože on bydlel tady a byl teda nemohoucí, takže já jsem se o něj starala až do konce*“.

Na otázku, zda se někdy setkala s negativní odezvou ze strany okolí v souvislosti s dětským domovem, odpověděla kladně. „*Ano, v internátu ano. I ve škole vám to dávali najevo. Na základní škole. Učitelé to dávali najevo, že jste v domově*“. Konkrétní situaci si ovšem nevybavila, ale dodala: „...*prostě ty děti to ví z toho dětského domova, oni to vycítí, oni to vycítí. Ať se cokoli stalo, tak prostě – no, je z dětského domova. Prostě bylo to cejtít*“.

V dětském domově měla, jako předchozí respondenti, oblíbenou vychovatelku: „...*to se dá říct, že tý jsem se mohla opravdu svěřit*“. Také dodává, že byla velmi moudrá: „...*taková rádkyně, prostě radila, radila úplně ve všem, že jsem se opravdu mohla obrátit jako s čímkoliv na ňu*“. Celkově prý měla lepší vztahy právě s vychovatelkami, oproti dětem: „...*ale takhle s dětma si myslím, ani bych neřekla, že bych měla nějakou kamarádku tam, to jsem měla kamarádku jako venku, jako z venka, jo třeba ze školy, ale v dětském domově ne*“.

Se zmíněnou vychovatelkou se dále nenavštěvovala, jelikož se odstěhovala. Naopak s ostatními dětmi z dětského domova k sobě později našli cestu: „...*z dětského domova se stýkáme, navštěvujeme se. Přes internet komunikujeme, takže takhle jo, z toho dětského domova jako, jako jenom tak na dálku. Jako za pobytu v tom domově jsme se jako ani tak nekamarádili vůbec, jak teď*“. Stále udržuje kontakt se svými sourozenci, se kterými má hezký vztah.

O dětském domově nikde nemluvila: „...*já jsem o tom nikdy nemluvila, to ve vás zanechá takový trauma, že vůbec ať vyplňujete dotazník kdekoliv jako, tak*

prostě, jako aspoň mě, já mluvím za sebe. Mě to opravdu nedělalo dobře. Ať jsem nastoupila kamkoliv do zaměstnání, nikomu jsem se nikdy nesvěřila, že jsem byla v dětském domově, protože mě bylo trapně, mě bylo opravdu trapně“.

O svém dětství v dětském domově se manželovi svěřovat nemusela, jelikož si dětským domovem prošli oba. Dětem to sdělila, když byly starší. „*Kolikrát jsem jim připomněla, jak je to důležitý, že mají svoji rodinu. Svoji vlastní rodinu, aby sekaly dobrotu, že“.*

Dětský domov nenavštěvuje, ale asi před pěti lety se společně s manželem a dalšími sedmi lidmi, kteří také vyrůstali v dětském domově, rozhodla dětský domov navštívit. Na otázku, jaké z této návštěvy měla pocity, odpověděla: „*...jako úplně, úplně stejný jako když jsem tam byla. To je jak, když se, myslím, ne jako když se vracíte domů, to ne, ale prostě ty vzpomínky tam byly, že jo. Kam člověk prostě přišel, do jaký místnosti, tak všechno vám připomnělo ledacos, že jo“.* Nejvíce se ovšem rozpomněla na svoji oblíbenou vychovatelku.

Na otázku, zdalipak by šla k otci nebo k dětskému domovu, rozhodla se pro otce. Své rozhodnutí vysvětlila takto: „*...tak je to táta pořád. I když si myslím, že, no prostě je to rodič. I když se prostě, říkám, i když se nestaral, ale určitě ne do toho domova. Určitě ne, v každém případě. Vidíte a přece, přece bych se k němu vrátila a myslela bych si třeba, že to bude dobrý, jo, ale jenom ne do toho domova už, to v žádném případě ne. To už ne“.*

Respondent č. 4 svůj nynější rodinný život hodnotí také kladně a dodává, že by neměnil. Jak již zmiňovala jeho manželka, věnují se zejména vnoučatům.

K rodičům obecně prý žádný vztah neměl: „*...že já jsem k nim prakticky neměl žádnéj vztah k těm rodičům“.* Později rodiče porovnává: „*...no, maminka, ta byla – ona byla hodná, ona prakticky, ona byla nemocná, jo. A otec, to byl, jak říkala žena, že měla taky alkoholika, tak to byl taky alkoholik a toho jsem neměl rád vůbec, otce“.*

Na žádnou negativní odezvu ze strany okolí, si nevzpomněl. Dodal, že: „*...já si myslím, že ne, že oni ti kluci to možná berou trošku jinak a já jsem jinak jako hodně sportoval, takže jako já jsem to nějak nevnímal, si myslím“.*

Co se týče vztahů v dětském domově, zmínil se o jedné vychovatelce: „ ...*byla prostě, byla starostlivá a poradila*“. Jinak se kamarádil spíše s dětmi z dětského domova: „ ...*vztahy si myslím, byly úplně normální s těma vrstevníkama, co jsem měl. Jsme byli prostě kamarádi a mimo domov, tam, tam si myslím nebylo nic*“.

Dnes se s některými lidmi z dětského domova navštěvuje, což v předchozím rozhovoru zmiňovala i jeho manželka. I když měl osm sourozenců, tak k nim neměl žádný vztah, jelikož s ním v dětském domově nebyli: „ ...*protože já aji k těm sourozencům prostě, já nemám prostě vztah k nim žádnéj, protože já jsem s nima nebyl vůbec*“. Později se prý vídával s jedním sourozencem, ale postupem času kontakt vyprchal. Dal mi za pravdu, že to může být v důsledku dětského domova, že kdyby spolu vyrůstali, mohly by tyto vztahy vypadat jinak.

Jak vyplynulo z předchozího rozhovoru, svým dětem společně vysvětlili, z jakého důvodu v dětském domově vyrůstali. Děti to prý přijaly bez problému. Dnes si o dětském domově občas vypráví jak se svými dětmi, tak i se svými snachami. V dětském domově se byl podívat pouze jednou, se svou manželkou a dál to nijak nerozváděl.

Na poslední otázku, jakým směrem by se ubíral, odpověděl: „ ...*no, k otcovi bych nešel určitě, kdyby tam byla jenom matka, tak k tý bych šel, ale myslím si, že by to ani nebylo možný, takže bych se asi radši vrátil do toho domova*“.

Respondentka č. 5 stejně jako 1. respondent žije nyní v druhém manželství, ve kterém je spokojena. Rodinné vztahy tedy hodnotí kladně. Doma u rodičů prý byla velice šťastná, a i když vyrůstala v dětském domově, byla s nimi neustále v kontaktu a jezdila k nim na prázdniny. Vztah k nim hodnotí takto: „ ...*no, strašně mě milujou nebo tatka už nežije, milovali a já je*“.

S negativní odezvou ze strany okolí, která by souvisela s dětským domovem, se prý nesetkala.

V dětském domově si, bohužel, prošla traumatem, které hodnotí jako „podraz“. Jednalo se o sexuální obtěžování ze strany jednoho vychovatele, kterého měla jako malá ráda. S ironickým smíchem dodala, že ho dokonce obdivovala, protože byl v té době vzdělaný a věděl hodně o zahraničí. K obtěžování došlo v období dospívání. „*Šlo tam o jedno hodnýho strejdu, kterej vlastně si hrál s holkama. A*

když to pak přišlo najevo, tak vlastně nás, ty sedmnáctiletý vlastně odlišovali. Bylo to zrovna na Vánoce, že jsme měli kapra, tak to bylo takový dost to... No a tomu strejdovi se nic nestalo“. Tento incident vnímá našťvaně: „ ...vzteky byl ve mně, vztek. Ne jakože zklamání, ale vztek“.

Celkově hodnotí vztahy v dětském domově jako povrchní: „ ...*takový povrchní, že vlastně se tak přežívalo jako*“. S jednou dívkou se dokonce praly, ovšem po odchodu z dětského domova se stmelily a stýkají se dodnes. Dále se občas vídá se spolužáky ze základní školy. Co se týče vztahů s bratry: „ ...*no, voláme si, moc ne no. Ale to spíš časově, ne jako že by...*“.

Svému partnerovi a dětem o dětském domově řekla později. Prý na to nijak nereagovali: „ ...*prostě to vzali tak, jak to je*“. Obecně o tom nikde nemluvila: „ ...*tak hlavně já jsem o tom nikdy nikde nemluvila, se tím nechlubila jakože*“.

V dětském domově se byla, jako ostatní respondenti, podívat, ovšem: „ ...*já jsem za tím domovem udělala tak nějak tlustou čáru, že*“. Svě pocity z návštěvy popisuje takto: „ ...*jako, pěkný jako, takový stísnění. Takovej staženej žaludek, takovej jako hezký, jako takový rozporuplný, no. Že vlastně i jsem tam byla ráda i nerada, takový, no*“.

Na otázku, zda by šla raději k rodičům nebo k dětskému domovu nejprve dlouho mlčela, po té odpověděla: „ ...*takhle, rodiče vlastně, tam bych šla hned z lásky, že je miluju a tohle. Ale ten dětský domov zase, že ze mě něco vychoval. Jo, že vlastně od těch rodičů nevím, co by ze mě bylo, no*“.

Shrnutí

Výše uvedené deskripce se v mnohém liší, naopak si jsou v něčem velmi podobné. Všichni respondenti založili své vlastní rodiny a vztahy hodnotí kladně. Pouze dva respondenti (č. 1 a č. 5) jsou rozvedení, ovšem jejich druhý manželský svazek trvá dodnes.

Mnoho odlišností lze najít ve vztazích k původní rodině. 3 z 5 respondentů by se přiklonili k dětskému domovu, pouze jedna respondentka byla pevně rozhodnutá vydat se ke svému otci a poslední respondentka se nedokázala přímo rozhodnout.

S negativní odezvou ze strany okolí, v souvislosti s dětským domovem, se museli vypořádat 3 respondenti, ostatní nějaké odsuzování nezaznamenali.

Téměř všichni respondenti měli v dětském domově svoji oblíbenou vychovatelku, kterou někteří navštěvovali i ve své dospělosti. Co se týče vztahů s ostatními dětmi z dětského domova, jednalo se ve většině případů spíše o povrchnější vztahy, někteří spolu naopak udržují kontakt i nadále. Se svými sourozenci se 4 respondenti navštěvují a mají pozitivní vztahy. Někteří respondenti udržují vztahy i s jinými lidmi, např. s tetou, či hostitelskou rodinou, kteří jim v mnohém pomohli.

Všichni respondenti se svým partnerům a dětem o dětství v dětském domově svěřili. Reakce byly vždy pozitivní či neutrální. Ovšem ve svém okolí o dětském domově spíše nemluví.

Co se týče kontaktu s dětským domovem, 2 z 5 respondentů dětský domov občas navštěvují a pomáhají mu pomocí drobných darů. Ostatní s dětským domovem sice nejsou v kontaktu, ale byli se tam alespoň jednou podívat, což v nich vyvolávalo nejrůznější pocity.

9. Výsledky – zodpovězení výzkumných otázek

VO 1: Jaké jsou důsledky dětství stráveného v dětském domově?

Většina respondentů uvedla, že si je vědoma velkého ovlivnění ze strany dětského domova, co se výběru povolání týče. Ve všech případech bylo respondentům nabídnuto vzdělání – pouze na úrovni SOU. Tato úroveň vzdělání může plynout z dalšího důsledku, který potvrzuje zjištění několika výzkumů, že děti, které vyrůstají v dětských domovech, nejsou mnohdy školsky zralé, jejich vývojový a ve většině případů i inteligenční kvocient je oproti dětem vyrůstajícím v rodině podprůměrný, tudíž tyto děti později nedosahují vysokého vzdělání. Je ovšem možné, že špatné známky respondentů nejsou ani tak důsledkem nižší úrovně inteligence (např. 2 respondenti se nyní žijí jako podnikatelé), nýbrž důsledkem nedostatečné péče ze strany vychovatelů, neboť je téměř nemožné učit se s každým dítětem po určitý čas, při takovém množství svěřených dětí. Dále bylo vzdělání oslovených respondentů, dle jejich výpovědí, ovlivněno také tím, že

dětský domov preferoval takové obory, které byly bezplatné. Respektive se jednalo o podniky, které hradily svým budoucím zaměstnancům internát. Odměnou za to jim byla smlouva, která tyto učně nutila po dobu několika let zůstat na daném pracovišti. Na druhou stranu tato smlouva pro mladistvé po odchodu z dětského domova značila jakousi jistotu v zaměstnání a start do života. Z uvedených odpovědí lze konstatovat, že jedním z důsledků dětství stráveného v dětském domově je omezení ve výběru povolání.

Dalším důsledkem, který z rozhovorů vyplynul, je pozměněný nebo žádný vztah respondentů ke svým rodičům a sourozencům.

Většina respondentů ke svým rodičům nemá téměř žádný vztah, a kdyby se tito respondenti měli rozhodnout, zda by se ubírali zpět k dětskému domovu nebo k rodičům, dali by přednost dětskému domovu. To proto, že své rodiče buď neznali a nepamatují si na ně, tudíž k nim nemají žádný vztah nebo jim nedokázali odpustit. V jiném případě by se jedna respondentka ubírala k otci, kterému ovšem nikdy neodpustí to, že musela vyrůstat v dětském domově. Poslední respondentka by se ubírala z lásky k rodičům, ovšem nevěří, že by se z ní, bez výchovy v dětském domově, stal takový člověk, jakým je dnes. V těchto dvou případech dětství v dětském domově ovlivnilo vztah k rodičům.

Co se vztahu k sourozencům týče, většinou jsou si respondenti se svými bratry a sestrami blíže a navštěvují se – může to být tím, že je dětský domov stmelil. To platilo u respondentů, kteří v dětském domově vyrůstali se svými sourozenci. Oproti tomu respondenti, kteří v dětském domově vyrůstali bez sourozenců, se s nimi vídají buď méně, což může mít za následek právě odloučení nebo pouhý nedostatek času, anebo se s nimi nevídají vůbec, jelikož si k nim nevytvořili žádný vztah.

Ve většině případů respondenti udržují kontakt s několika lidmi, se kterými v dětském domově vyrůstali. Dále se navštěvují např. se svými spolužáky a dalšími přáteli. Celkově se ale jedná spíše o povrchnější vztahy, protože z výpovědí mimo jiné vyplynulo, že o dětství v dětském domově téměř nikdo z jejich okolí neví. Tyto povrchní vztahy jsou nejspíš dalším důsledkem dětství stráveného v dětském domově.

Většina respondentů, zejména muži, také dlouho neměla žádné představy o životě a neměla žádné vytyčené cíle, kterých by chtěla dosáhnout. Konkrétní cíle si respondenti začali stanovovat až později, většinou když se nacházeli v partnerském vztahu. To může být důsledkem absence rodičů, kteří představují jakýsi životní vzor.

VO 2: Jaký vztah mají nyní k dětskému domovu lidé, kteří v něm vyrůstali?

Všichni respondenti byli dětský domov, ve kterém vyrůstali, alespoň jednou navštívit. Tato návštěva vyvolávala v každém z nich různé pocity a vzpomínky. Dětskému domovu se v dnešní době věnují pouze dva respondenti. Několikrát do roka dětský domov navštíví a darují dětem užitečné věci. Jeden z těchto dvou respondentů dětský domov navštěvuje dokonce se svými dětmi. Ostatní dotázaní za dětským domovem udělali jakousi tlustou čáru a nijak se k němu dále nevztahují.

➤ Jak na pobyt v dětském domově zpětně nahlíží?

Většina respondentů pobyt v dětském domově hodnotí zároveň pozitivně i negativně. Pozitivně z toho důvodu, že jim dětský domov poskytl lepší podmínky a lepší zázemí, než by se jim dostalo u rodičů. Z toho důvodu někteří respondenti s odstupem času tvrdí, že to tak pro ně bylo dobře. Naopak negativně na dětský domov nahlíží z důvodů ne příliš šťastných zážitků. Některé zážitky byly pro respondenty natolik traumatizující, že přebily ty dobré, proto s dětským domovem nyní nechtějí mít nic společného.

➤ V čem pro ně sehrál dětský domov pozitivní a negativní roli?

Pozitivní roli sehrál dětský domov pro všechny respondenty v tom, že je dobře vychoval. Někteří dále dodávají, že je dětský domov připravil do života a naučil je vážit si věcí. Naopak negativní roli spatřují v samotném odebrání do dětského domova, které bylo násilné a traumatické, dále v tvrdém režimu, kde bylo mnoho povinností, šikana, stres a především absence rodiny.

VO 3: Jak hodnotí lidé, kteří vyrůstali v dětském domově, svůj současný život?

Všichni dotázaní jsou nyní se svým současným životem spokojeni a hodnotí ho pozitivně. Dále se všichni respondenti shodli v tom, že jim největší uspokojení a radost přináší především jejich současná rodina a děti, ve dvou případech i vnoučata, na které jsou pyšní. Ve většině případů respondenti žijí podle svých představ a dosáhli toho, čeho dosáhnout chtěli.

10. Diskuse

Otázkou zůstává, do jaké míry se byli respondenti ochotni svěřit. Je pravděpodobné, že některé informace úmyslně či důsledkem obranných mechanismů otevřeně nevyjádřili. Některé odpovědi doprovázelo dlouhé mlčení. Zejména při vyjadřování emocí se někteří respondenti nedokázali rozpovídat. To může být důsledkem buď toho, že kladené otázky pro ně byly příliš osobní nebo toho, že se některé pocity a myšlenky dají těžko vyjádřit slovy. Dalším faktorem, který mohl výpovědi respondentů ovlivnit, byla nedůvěra či nesympatičnost k mé osobě nebo neochota svěřovat se někomu, kdo danou problematiku zná pouze z literatury. Dalším limitem pro respondenty mohlo představovat vědomí, že jejich výpovědi budou, i když anonymně, zveřejněny.

Výsledky výzkumu do jisté míry ovlivnil i samotný výběr respondentů. Výzkumu se zúčastnili pouze ti, kteří byli ochotni přispět svým rozhovorem. Už jen samotný souhlas k účasti ve výzkumu značí určitou schopnost sdílet své životní zkušenosti a otevřeně o nich hovořit. Je nutno podotknout, že výpovědi oslovených respondentů jsou subjektivní, tudíž je nelze zobecňovat, neboť při větším množství případů nemusí odpovídat skutečnosti.

Do určité míry výsledky výzkumného šetření korespondují s teoretickými poznatky z literatury. Podle všeobecně známých důsledků psychické deprivace, se i zde objevily některé důsledky týkající se především oblasti profesního uplatnění a oblasti vztahové. Nejedná se ovšem o důsledky tak značné, jak odborná literatura předkládá, neboť v oblastech, jako je péče o potomstvo či obecná sociální adaptabilita, neměli oslovení respondenti žádné větší problémy nebo jsem z jejich výpovědí žádné nezaznamenala.

Podle výzkumu, který prováděl Matějček, Bubleová a Kovařík, se mého výzkumného šetření zúčastnili respondenti, kteří se podle sociální adaptace řadí do 1. skupiny. Jedná se tedy o typ relativně dobře přizpůsobený, proto respondenti nevykazovali žádné známky maladaptace, naopak dosáhli přiměřeného vzdělání a zaměstnání. Krom toho mají všichni děti a žijí v manželství. Z toho pramení i

jejich spokojenost se životem. Na jednu stranu je potěšující, že důsledky dětství stráveného v dětském domově nejsou nijak markantní, na druhou stranu s sebou fakt, že se oslovení respondenti shodou okolností řadí do této skupiny, nese určité ovlivnění výsledků.

11. ZÁVĚR

Předkládaná bakalářská práce se zabývala důsledky dětství stráveného v dětském domově a životní spokojeností lidí, kteří v dětském domově vyrůstali. Výzkumné otázky a samostatné otázky v rozhovorech byly postaveny na základě poznatků z odborné literatury, přičemž se vztahovaly zejména k těm oblastem, kde jsou důsledky nejzjevnější.

Byly zjištěny důsledky v oblasti profesní, zejména co se výběru povolání týče. Další důsledky se projevily v oblasti vztahové, především ve vztahu k vlastním rodičům a sourozencům. Celkově z výpovědí vyplynulo, že jakékoli vztahy, kromě se svou současnou rodinou, jsou spíše povrchní.

Dále bylo zjištěno, že všichni dotázaní, ačkoliv své dětství strávili v dětském domově, jsou se svým současným životem spokojeni a hodnotí ho kladně. Nejvíce si ve svém životě váží svých partnerů a dětí, na které jsou pyšní.

13. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Dunovský, J. & Dytrych, Z. & Matějček, Z. a kol. (1995). *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada.
- Hartl, P. & Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Helus, Z. (2004). *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál.
- Helus, Z. (2007). *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada.
- Kovařík, J. a kol. (2004). *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál.
- Kraus, B. (2008). *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál.
- Langmeier, J. & Matějček, Z. (2011). *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum.
- Matějček, Z. (1992). *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN.
- Matějček, Z. & Kolouchová, J. (2002). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál.
- Matějček, Z. (2005). *Výbor z díla*. Praha: Karolinum.
- Matoušek, O. (1995). *Ústavní péče*. Praha: SLON.
- Mioviský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- Plaňava, I. (2000). *Manželství a rodiny: Struktura, dynamika, komunikace*. Brno: Doplněk.
- Ševčík, D. & Špatenková, N. a kol. (2011). *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál.
- Šulová, L. (2004). *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum.
- Švaříček, R. & Šed'ová, K. a kol. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.
- Vágnerová, M. (2012). *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o. s.

Vágnerová, M. (1999). *Psychopatologie pro pomáhající profese: Variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: Portál.

Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.

Vágnerová, M. (2008). *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum.

Vágnerová, M. (2005). *Základy psychologie*. Praha: Karolinum.

Vocilka, M. (1999). *Dětské domovy v České republice I.: Teoretická východiska*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.

14. PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Osnova rozhovoru

Příloha č. 2: Čáry života

Příloha č. 1: Osnova rozhovoru

• OBLAST ŽIVOTNÍ SPOKOJENOSTI

- Jak hodnotíte svůj současný život?
- Co se Vám v životě podařilo, co ne?
- Jak jste si představoval (a), že budete žít?
 - Shodují se Vaše představy s realitou?

• OBLAST VZTAHUJÍCÍ SE K DĚTSKÉMU DOMOVU

- Co se Vám vybaví, když se řekne dětský domov?
- Jak k tomu došlo, že jste se ocitl (a) v dětském domově?
 - Co tomu předcházelo, kolik Vám bylo let?
 - Jak jste tohle období vnímal (a)?
- Jak jste byl (a) dlouho v dětském domově?
- Co Vám v dětském domově chybělo?
- V čem sehrál dětský domov pozitivní a negativní roli?
- Těšil (a) jste se na to, až odejdete z dětského domova nebo jste tam chtěl (a) zůstat?
 - Proč?
 - Jak jste vnímal (a) odchod z dětského domova?

• OBLAST SOUVISEJÍCÍ SE VZDĚLÁNÍM A BUDOUCÍM PROFESNÍM UPLATNĚNÍM

- Čím jste tehdy chtěl (a) být?
- Proč jste studoval (a) to, co jste studoval (a)?
 - Dosáhl (a) jste nakonec vysněného povolání?

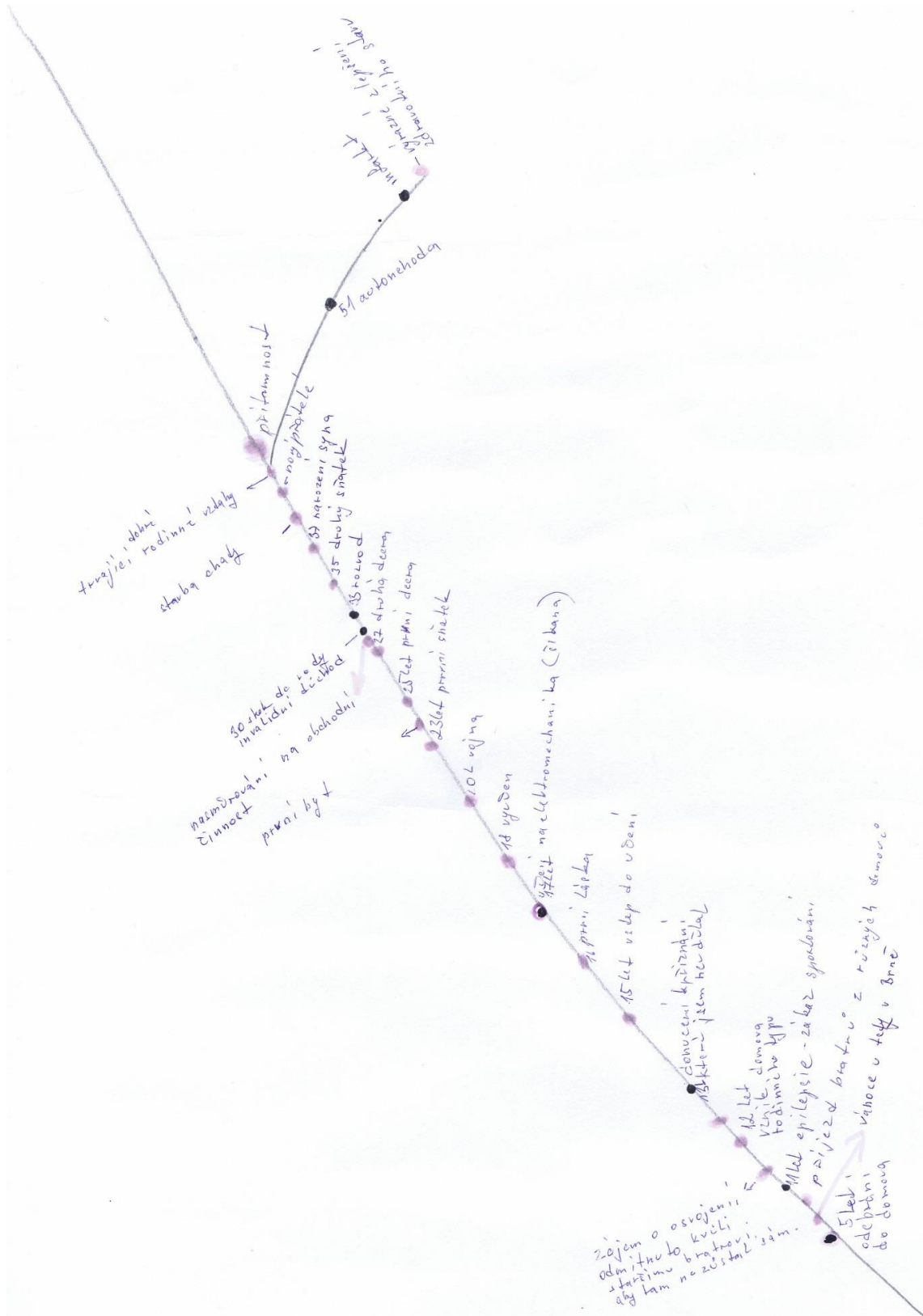
• VZTAHOVÁ OBLAST

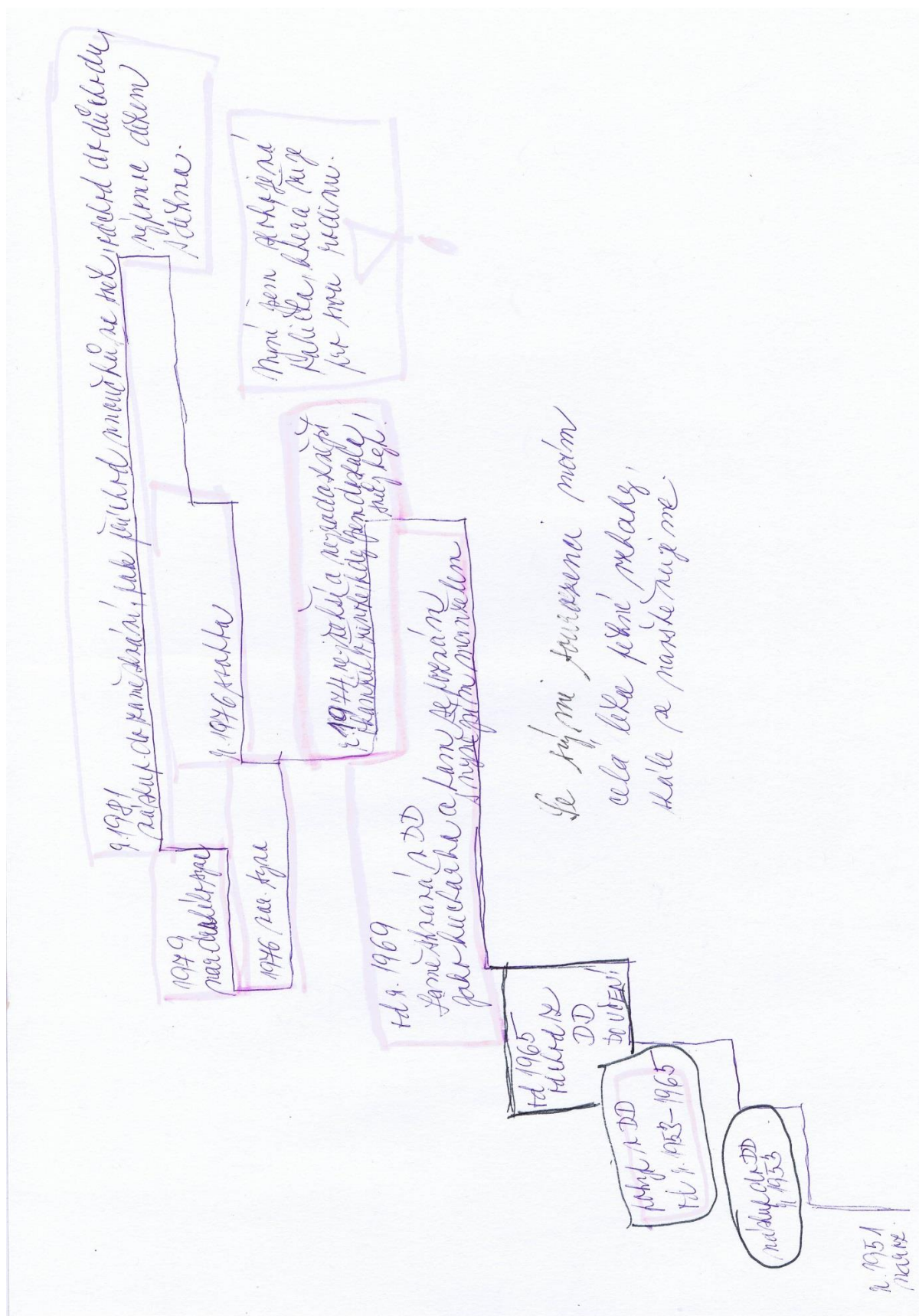
- Kdo byl Vaším vzorem?
- Jaké jste navázal (a) vztahy v dětském domově i mimo dětský domov?
 - Přetrvávají tyto vztahy dodnes?
- Setkal (a) jste se někdy s negativní odezvou ze strany okolí (verbalizovaná odsuzování v souvislosti s dětským domovem)?

- Pokud ještě nedávno, jak na to reagoval Váš partner (ka), děti?
- Jak jste sděloval (a) své dětství v dětském domově svým dětem, partnerovi/partnerce?
- Jak na to reagovali?
- Věnujete se nyní dětskému domovu? Přispíváte na sbírky, navštěvujete dětský domov?
- Kdybych na jednu stranu postavila dětský domov a na druhou stranu Vaše rodiče, kam byste šel/šla raději?
- Ke komu se více emočně vztahujete?

Příloha č. 2: Čáry života

Respondent č. 1

Respondent č. 5

